

ŠVIESA

BALANDIS-GEGUŽĒ-BIRŽELIS, 1966

Juozo Mikėno skulptūrinė grupė "Pirmosios kregždės."

No. 2

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00

Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros

Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y., 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba. Atsakomybės redaktorius: A. Bimba

No. 2

Balandis-Gegužė-Birželis (April-May-June, 1966)

XXXII

Vladas Kupris

LIZDELIS

(Iš baladžių apie žmogų)

I

Palatoj — sužeistieji
Ir skausmo be ribų...
Ne vien vaistų reikėjo, —
širdžių kilnių, gerų.

Sesuo tada budėjo
Visas dienas, naktis,
O laikas vos judėjo,
Kaip sužeista širdis.

Sesuo paguodą nešė
Ir dalį šypsenos,
Ir net kažkas paprašė
Ją dainą padainuot.

O syki... ji užmigo,
Kaip pervargęs karys.
Ir tramdomas nuskrido
Vieningas šnabždesys:

— Užmigo, netriukšmaukit.
Tegul sesuo prisnus...
Kažkur iš skausmo šaukė,

Tiktai jau ne pas mus.

O ne. Jinai budėjo,
Užmerkusi akis...
Vėl ėjo, ėjo, ėjo
Paguost, užklot, aprišt.

Ir mes visi spėliojom:
Na, kur dabar sustos?
Gal pažiūrėt manęs ji?
Gal pažiūrėti jo?

II

Jis pasakojo vakar,
Kaip sprogo ten ties juo.
Mes keikėm tą granatą —
Kareiviai ir sesuo.

— Stovėjau aš prie kelio,
Kur stovi ažuolai, —
Jis sakė, — o seselė,
Ar buvote tenai?

— O taip. — Jinai juos žino.
Ir linkteli lengvai, —
Tuomet tą kelią gynė
Sustoję ažuolai.

— O priešai, kaip pasiutę,
Ir buvo jų ten daug...

Gynėjams — žūt ar būti —
Nė žingsnio nesitraukt.

— Žiauri kova nudraskė
Šakas nuo ažuolų.
Nukrito žemėn tąsyk
Paukšteliai su lizdu.

— Aš nunešiau lizdelį
Tuoju ažuolo drevėn...
Ir ačiū tiems paukšteliams,
Kad gyvas dar šiandien.

— Sprogimas ten pražydo
Aguona laukine.
Jei būčiau jų nenešęs.
Būt perplėšę mane.

III

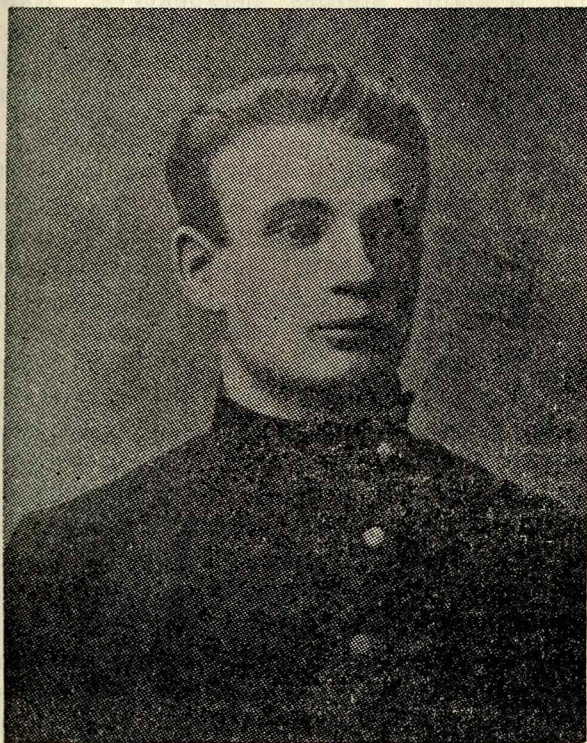
Jis pasakojo tąsyk
Vos girdimas tyloj,
O mūs seselės takas
Pasibaigė ties juo...

Ir mes visi supratom —
Patiko jai žmogus,
Kurs, sprogstant net gra-
natom,
Kaip buvęs, geras bus.

J. JANONIO 70-osios GIMIMO METINĖS

V. KUBILIUS

J. Janonis gimė 1896 m. balandžio 5 d. Šiaurės Lietuvoje, skurdžiame kaimelyje tarp didelių miškų. Vaiko sąmonėje neišdildomą pėdsaką paliko 1905 m. revoliucija su savo gaisrais ir baudžiamosiomis kazokų šimtinėmis. Jau mokydamasis Biržų keturklasėje mokykloje, J. Janonis susižavi socialinės lygybės ir laisvės šūkais, nusprendžia, kad vienintelė gyvenimo prasmė — kova už vargstančius. Jo pirmieji eilėraščiai — tai idealisto ir pasišventėlio minčių, svajonių ir troškimų dienoraštis.

JULIUS JANONIS

1913 m. J. Janonis persikelia mokytis į Šiaulius, vieną iš stambiausių to meto Lietuvos pramonės miestų. Čia jis pamato alkana darbininkų minią, kuri jį sukrečia. Darbininkų klasė iškyla jam kaip pagrindinė gyvenimo jėga. Žmogus, neatidavęs viso savęs jos išvadavimui, nebegali laikyti savęs doru ir pažangiu žmogumi — toks šio pusbadžio gyvenančio, išblyškusio, giliomis,

degančiomis akimis gimnazisto devizas. Prasižėjęs šiauliuose streikams, J. Janonis, apsilikęs padėvėtai darbininko drabužiais, lankosi streikininkų sueigose, jų butuose, rašo ir platina atsišaukimus. Jis pats stoja į revoliucinės kovos kelią, kuriuo ligi tol tik žavėjosi. Tai turėjo lemiamos reikšmės visai tolesnei jo lyrikos raidai.

Dabar tikrovė poetui atsiskleidė su visomis socialinėmis prarajomis, nesutaikomais prieštaravimais, skurdo ir alkio baisumu. Tokių aštrių socialinių kontrastų, kokius ėmė piešti J. Janonis, lietuvių poezija dar nebuvo regėjusi. Bet didžiausias poeto nuopelnas, kad jis įvedė į lietuvių literatūrą pilnakraują darbininko figūrą, kurią rusų literatūroje buvo įteisinusi M. Gorkio "Molina".

1914 m. eilėraštyje "Kalvis" J. Janonis nupiešė pirmą savo kūryboje darbininko portretą. Poeto kalvis — tai proletariato galios simbolis ir artėjančios revoliucijos pranašas. Jo viduje dega baisi neapykanta išnaudotojams, keršto troškimas, džiugus artėjančios kovos lūkestis. Jis jaučia savo klasės jėgą, kuri nušluos išnaudotojų tvirtoves.

Surišus poetui savo likimą su darbininkų klase, jo kūryboje atsirado dar vienas naujas bruožas, socialistinio meno bruožas — ateities perspektyva. J. Janoniui ateitis — tai visų engiamųjų išvadavimas, vergovės pančių sutraukymas, socialistinių idealų įgyvendinimas. Tą ateitį ant savo pečių nešė darbininkų klasė. Ji ir įkvėpė poetui gaičių istorinio optimizmo jausmą, kuris ne vieną jo eilėraščių nuspalvino pakilia romantika.

Ar regėjai Naujo Ryto rausvą varšą?

Ar girdėjai iškilmingą varpo garsą?

Ar girdėjai pilną džiaugsmo laisvės

dainą?

Juk tai Rytas, Naujas Rytas eina!

Toks šviesus, džiaugsmingas ateities vaizdas, persunktas kovotojo pasaulėjauta, eina per visą J. Janonio lyriką.

Dabar J. Janonis savo kūrybą aiškiai skiria proletariato klasės kovai, sąmoningai orientuojasi į skaitytoją — darbininką, nuširdžiai ir paprastai kalbasi su juo apie svarbiausius epochos klausimus, stengiasi jį apšviesti, išvesti į kovos kelią. J. Janonis nesibaidė agitacijos, kuri estetams atrodė toks baisus poezijos išniekinimas. Visa jo proletarinė lyrika persunkta karšta agituojančia dvasia, turi vieną labai aiškią kryptį ir tikslą — tarnauti revoliucijai. Tarp poeto ir revoliucionieriaus J. Janonio asmenybėje nebuvo nė mažiausios pertvaros. Žodis ir veiksmas jam buvo vienas ir tas pats. Tai, ką jis sakė kaip poetas, jis patvirtindavo savo darbais kaip revoliucionierius. Poezija jam ne profesija, ne malonus užsiėmimas laisvalaikio. Jo kūryba — tai revoliucionieriaus agitacinė kalba ir išpažintis, jo testamentas. Kiekvienas jo žodis — būtybė, padiktuota revoliucionieriaus pareigos, pagrįsta jo paties gyvenimu.

1915 m. rudenį, vokiečių kariuomenei užplūdus Lietuvą, J. Janonis išvyksta į Rusijos gilumą. Šiurpus darbininkų klasės gyvenimas karo metu — naujas J. Janonio poezijos temų, vaizdų ir pergyvenimų šaltinis. Jis pasijuto esąs visos Rusijos darbininkų klasės vargų ir ateities skelbėjas, jos poetas. Išbadėjęs rusų darbininkas jį jaudino lygiai taip pat, kaip ir benamis Lietuvos karo pabėgėlis. Savo herojų jis neskirstė pagal tautinius požymius, kūrinių peizažo ir veiksmo vietos neribojo Lietuva. J. Janonis — internacionalistas.

Eilėraštis „Darbo kariuomenė“ — vienas pačių geriausių proletariato tema kūrinių lietuvių literatūroje. Čia ryškiai atkurta kapitalistinio miesto panorama, pagauta jo nyki, slegianti dvasia, jo vienodas, alinantis ritmas. Dirbtuvių kaminai, nuskurę darbininkai, pilki gatvių akmenys, miegantis miestas, per kurį traukia darbo kariuomenė... Visa tai be galo ryšku, paprasta, tipiška. Bet tai ne šiaip sau tapyba. Kiekvienas vaizdinis štrichas eilėraštyje virsta kone simboliniu vaizdu, kiekviena detalė — tai grandis poeto minties apie proletariata, jo nedalią. Kapitalistinio miesto peizažas čia pasakoja pačią būdingiausią, pačią kas-

dieniškiausią visų šalių proletariato gyvenimo istoriją.

Vos rytas prašvinta, nuskurę būriai
Per miegantį miestą žingsniuoja niūriai:
Tai darbo kariuomenė traukia.

Ilgai tarkši gatvių pilki akmenai,
Tvankių gi dirbtuvių stiebais—kaminai
Jau rūksta — ateinančių laukia.

Kai vakaro sutemos miestą apgaubs,
It kraugerės šmėklos, dirbtuvės subaubs,
Ir vėl tarškės priemiesčių gatvės.

Tragiški vaizdai J. Janonio lyrikoje tuo ypatingi, kad iš jų dvelkia ne nusiminimo, o revoliucinio pykčio nuotaika, juose jaučiama tvirta autoriaus asmenybė, nesugniužtanti prieš didžiausias žmonių kančias, aiškiai teigianti ateities perspektyvą. Karo metu J. Janonis dar stipriau pajuto, kad nebetoli liaudies keršto valanda, kad milijonai, kurie badauja miestuose ar miršta apkasų purve, nušluos savo kraugerius.

J. Janonis įvedė į lietuvių poeziją naują lyrinį herojų, sukaupusį savyje ryškiausius proletaro-revoliucionieriaus bruožus. Jo lyrinis herojus jautriai pergyvena pasaulio istorijoje bręstantį lūžį — artėjančią socialistinę revoliuciją, jis visomis jėgomis grumiasi už tą revoliuciją. J. Janonio sukurtas lyrinio herojaus charakteris — vientisas, monolitinės dvasinės struktūros, nepažįstas skilimų ir neišbrendamų vidinių prieštaravimų; jis kupinas dvasinio giedrumo, gilaus istorinio optimizmo ir veržlumo. Šis charakteris buvo visai naujas lietuvių poezijoje. Jis tebėra brangus ir pamokantis.

J. Janonį — poetą pagimdė revoliucinė proletariato kova, ir jis ligi paskutinio atodūsiu buvo ištikimas revoliucijos kareivis. 1916 m. pabaigoje jis pakliūva į garsųjį Petrogrado kalėjimą, kur caro ochranka, jausdama artėjančią revoliuciją, masiškai grūdavo visus, įtariamus bolševizmu. Po kurio laiko paleistas, bet nuolat sekiojamas šnipų J. Janonis išvyko į Dorpatą (dabartinį Tartu), kur veikė stipri bolševikinė organizacija. Prasidėjęs ir čia areštams, jis vėl sėda į traukinį, aprūpintas netikrais dokumentais. Pakelyje buvo areštuotas, pasodintas į Vitebsko kalėjimą, iš kurio jį išvadavo Vasario revoliucija. Grįžęs į Petrogradą, J.

Janonis visa siela pasineria į revoliucinį darbą—organizuoja lietuvių bolševikų kuopas, dirba pirmojo lietuvių bolševikinio laikraščio "Tiesa" redakcijoje, kaip korespondentas dalyvauja bolševikų balandžio konferencijoje, kur V. Leninas paskelbia savo garsiąsias tezes. Gegužės Pirmąją jis su džiaugsmu stebi Petrogrado darbininkų minias, žygiuojančias su bolševikų šūkais. O pats jis jau buvo sunkus ligonis—pusbadis, kalėjimai, džiova galutinai pakirto jo sveikatą. 1917 m. gegužės 30 d. netoli Carskoje Selo, sulaukęs vos 21 metų Janonis baigė savo gyvenimą po traukinio ratais, palikdamas laišką draugams, kuriame sveikino artėjančią socialistinę revoliuciją.

J. Janonio — kovotojo kelias jaudino, ža-

vėjo, padėjo apsispręsti ne vienam vėlesnio laikotarpio lietuvių rašytojui. Savo mokytoju jį laikė V. Montvila, ugingas tribūnas, hitlerinių budelių sušaudytas 1941 m. vasarą. Jo portretą savo kambaryje laikė jautrioji lietuvių lyrikė S. Nėris. Ilgus dešimtmečius J. Janonio poezija lietuvių literatūroje švietė kaip skaisčiausias revoliucinio meno pavyzdys. Su jo vardu susijęs visas socialistinių idėjų ir tendencijų srautas ikitarybinėje lietuvių literatūroje. Tarybiniais metais Janonio lyrika išversta į keletą kalbų, susilaukė aukšto įvertinimo. Janonio lyrika, pilna ugnies ir dvasinio tvirtumo, nepaprasto minties skaidrumo ir įtaigumo, teišėtai priklauso pasaulinės revoliucinės poezijos lobynui.

Ed. Mieželaitis

GINTARO PAUKŠTĖ

Čia Lietuva. Čia lietūs lyja. Laukas.
Rugiai išplaukia. Plaukioja drugiai...
O Lietuva — geriausias mano draugas.
Ir šnekamės — kaip du geri draugai...

Užsirūkykim... Ir abu iš lėto
Po kelio gluosniu arba berželiu
Paporinkim,

kad pokalbis tekėtų

Kaip Nemunas prie marių — prie gilių.

Kadaiše daug išpasakojai vargo...
Ir pirmą žingsnį statančią mačiau:
Žengei nedrausų — dailų, bet atsargų...
Dabar žengi kas kartas vis tvirčiau...

Ir suprantu aš tavo lėtą būdą:

Gyvenimas išmokė atsargos...

Čia visko būta...

Čia ne kartą žūta...

Krauju lyta... Privargta varguos...

Kalneliai. Pyls. Kapinėlės. Kryžiai...

Ir žvaigždės šviečia tarp rausvų gėlių...

Ir man džiugu,

kad žengti

pasiryžai,

Drąsiau—žvaigždėm nusėtu šiuo keliu...

-:- -:- -:-

Čia Lietuva. Čia lietūs lyja. Laukas.

Rugiai išplaukia. Plaukioja drugiai...

Kalbėk kalbėk man,

kaip geriausias draugas, —

Kokie rytoj išplauks žali rugiai.

Apkabinu aš tavo horizontą —
Nelengva rankom apkabint tave,
Prisėtą mūrų,

kur motorai dunda,

Pulsuojančią — lyg Nemuno srovė.

Tave aš myliu tokią, būtent — tokią...

Ir niekada netroškau aš kitos.

Man Lietuva dabar

lyg paukštė suokia

Visa aukštosios įtampos laiduos...

Žmogus ir darbas — du kasdieniai

žodžiai,

O jie paverčia Lietuvą švente.

Gyvenimo mes trokštame taip godžiai —

Gražaus kaip baltos gulgės ties Vente...

O gulgės skrenda.

Baltos gulgės skrenda.

Ir aukso kulkos čia jų nepašaus.

Atsineša jos didelę legendą —

Kažką tikrai nepaprastai gražaus...

-:- -:- -:-

Čia Lietuva. Čia lietūs lyja. Laukas.

Rugiai išplaukia. Plaukioja drugiai...

Dėkoju, Lietuva, kad tu

kaip geras draugas

Pasišnekėjai, dūmą išrūkei...

Na, metas kilti... iki kito karto...

Grįžtu laukais... Čia visko tiek mačiau...

O šįryt man kelionė neapkarto...

Ir liko širdyje dabar kur kas šilčiau...

I katalikų mases smelkias naujos idėjos

V. NIUNKA

Sociologai marksistai, kurie moksliskai tiria visus visuomeninio gyvenimo reiškinius, jau seniai įrodė, kad mūsų epochai būdingi mokslo laimėjimai ir socialinė pažanga sukėlė religinės ideologijos krizę. Ilgą laiką katalikybės ideologai bandė neigti šią išvadą. Ir jeigu šiandien net pačiame Vatikane viešai kalbama apie religinę krizę, tai reiškia, jog ši krizė dabar yra tiek pagilėjusi, kad bažnyčios vadovaujantieji sluosniai yra priversti atsisakyti nuo neigimo ir tylėjimo taktikos.

VLADAS NIUNKA

Jau prieš keliolika metų išvalgesni katalikybės ideologai pradėjo kalbėti, kad bažnyčia, užuot beprasmiškai neigusi ateizmo laimėjimus, turinti daugiau rūpintis, kaip veiksmingiau prieš jį kovoti.

Kaip užkirsti kelią materialistinės ideologijos įtakai? — tai buvo pagrindinis klausimas, paskatinęs katalikybės vadovus sušaukti dvidešimt pirmąjį Visuotinį bažnyčios susirinkimą (Vatikaną Antrąjį) ir lėmęs visą šio susirinkimo darbą.

Vatikano II dalyviai — kardinolai, vyskupai, įvairių katalikiškų organizacijų va-

dovai su dideliu nerimu kalbėjo, kad šiuolaikinis žmogus žavisi mokslo ir technikos laimėjimais, jis vis labiau darosi abejingas religijai, nori tvarkyti pasaulį "be dievo". Būdinga, kad Visuotiniame bažnyčios susirinkime niekas net nebandė neigti, jog šiuolaikiniame pasaulyje nesulaikomai plinta ateizmas. Dargi tie kalbėtojai, kurie atstovavo karingiausioms ir stipriausioms katalikiškoms organizacijoms, pripažino, kad bažnyčia nesiseka kovoti su ateizmu. Paminėtina yra neseniai išrinkto jėzuito ordino vadovo — tėvo Pietro Arupės kalba, pasakyta Visuotinio bažnyčios susirinkimo ketvirtroje sesijoje. "Ateizmui, nepaisant jo klaidingumo, — sakė jis, — pasisekė per trumpą laiką užkariauti didelę žmonijos dalį. Katalikų bažnyčia, kuri egzistuoja du tūkstančius metų, dar nesurado veiksmingų priemonių ir būdų savo mokymui platinti. 1961 m. katalikai sudarė 18 procentų pasaulio gyventojų, o šiandien jų skaičius nukrito iki 16 proc. Dvidešimčiai šimtmečių praslinkus, katalikai sudaro vos šeštadalį žmonijos ir jie nedaro pasauliui reikiamos įtakos. Būtina peržiūrėti pastorizacijos metodus, ypač ateizmo atžvilgiu [...]. Būtų naudinga pavesti specialistams ir ekspertams konkrečiai ištirti susidariusią pasaulyje situaciją ir po to nustatyti pagrindinę veikimo liniją, pritaikant ją konkrečioms įvairių tautų gyvenimo sąlygoms" ("Osservatore Romano", 1965, Nr. 223).

Vystydamas toliau šiuos samprotavimus, tėvas Arupė vienoje spaudos konferencijoje aiškino: bažnyčia, veikdama pasaulyje, kuriame yra įvairiausių kultūrų, privalanti tvirtai laikytis to, kas sudaro jos esmę, bet ji turinti nuolat šalinti "neesmines formas ir visa tai, kas yra atsitiktinas" ("Paese Sera", 1965.X.20). Reikia pripažinti, kad "juodasis popiežius", kurio vadovaujamas jėzuitų ordinas visuomet sudarė klerikalinės reakcijos smogiamąją jėgą, gana realiai vertina bažnyčios padėtį šiuolaikiniame pasau-

lyje ir suvokia, kad jos veikimo metodai yra pasenę.

Apie bažnyčios atskilimą nuo gyvenimo dar griežčiau kalbėjo Bopalio (Indija) arkivyskupas D'Souza, kuris, pasisakydamas ateizmo klausimu, pareiškė: "Bažnyčia dažnai vėluoja; 150 metų praėjus po to, kai daugelyje šalių buvo paskelbta religinė laisvė, mes tik pradedame mėginti apibrėžti šią sąvoką. Kai pasirodė Karlo Markso Manifestas, reikėjo laukti dar 40 metų, kol popiežius paskelbė encikliką "Rerum novarum". Prisiminkime, kad bažnyčia buvo pamerkusi Galilėjų..." ("Le Monde", 1965.-IX.29).

Viso to, apie ką čia kalbėjo Indijos arkivyskupas, prikašiodamas bažnyčios vadovams didelį nepaslankumą bei nerangumą, anaipol negalima laikyti atsitiktinėmis klaidomis. Ugdydama minties rambumą, konservatyvią galvosena, nepasitikėjimą bet kuriomis naujovėmis, bažnyčia siekė izoliuoti tikinčiuosius nuo pažangių idėjų įtakos, paversti juos aklais ir paklusniais dvasininkijos nurodymų vykdytojais. Dėl to visose katalikų bažnyčios gyvenimo sferose ypač giliai išsiskynio konservatizmas, būdingas religinei ideologijai.

Surambėjęs konservatizmas visuomet padėjo ir tebepadeda bažnyčiai laikyti mases savo dvasinėje nelaisvėje, bet, kita vertus, šiandien šis konservatizmas vis dažniau nukrypsta prieš pačios bažnyčios interesus ir net pradeda trukdyti jai veiksmingiau kovoti prieš ateizmą. Tai paradoksas? Bet jis labai ryškiai pasirodė Visuotiniame bažnyčios susirinkime. Pats gyvenimas spirte spiria moderninti bažnyčią, nes objektyvūs procesai, vykstantys mūsų audringame amžiuje, vis stipriau veikia tikinčiųjų sąmonę, griaua tradicinius religinius vaizdinius, kuriuos jiems iškiepijo bažnyčia. Poslinkiai, vykstantys tikinčiųjų sąmonėje, yra tokie gilūs, kad apie tai viešai kalba patys katalikų bažnyčios vadovai.

Dvasininkijai yra nelengva surasti "teisingą liniją dabartiniais laikais, kai taip smarkiai sukrėstas liko visas tradicinis galvojimas, kai į viską žiūrima kritiškai ir norima viską pakeisti ar savaip išspręsti", — skundėsi Povilas VI savo kalboje, pasakyoje 19-

65 m. kovo 1 d. Bažnyčios veikėjai supranta, kad daugeliui tikinčiųjų darosi nepriimtinos kai kurios senos religinės dogmos. Ir tai aiškiai parodė Visuotinis bažnyčios susirinkimas.

Tačiau, kita vertus, Vatikano Antrojo dalyvių slėgė mintis, kad atmetimas kai kurių, nors ir labiausiai sustabarėjusių, dogmų bei koncepcijų gali sukelti tikinčiųjų tarpe abejonių, pakirsti jų pasitikėjimą. Dalis kardinolų ir vyskupų, vadinamieji konservatoriai, visą laiką atkakliai priešinosi naujovių įvedimui, viešai gynė tokias "tiesas", kurių absurdiškumą šiandien suvokia kiekvienas bent kiek išsilavinęs katalikas. Antai, Palermo arkivyskupas kardinolas Rufinis kritikavo mėginimą sumoderninti bažnyčios pažiūrą į žmogaus kilmę, mėginimą pripažinti su tam tikromis išlygomis evoliucinę teoriją, kurią bažnyčia kadaise buvo griežtai pamerkusi. Evoliucinės teorijos teiginiai apie žmogaus kilmę, užsispirdamas tvirtino Rufinis, "prieštarauja bažnyčios doktrinai" ("Le Monde", 1964.X.22). Kitoje savo kalboje šis kardinolas piktinosi tuo, kad Visuotiniame bažnyčios susirinkime mėginama kritikuoti kai kuriuos katalikų bažnyčios veiksmus, kurie pagilino konfliktą tarp religijos ir mokslo. Anot Rufinio, ši kritika esanti visai nepagrįsta ir sumenkinanti "didžiulį indėlį, kurį bažnyčia įnešė į kultūrą ir civilizaciją" ("Osservatore Romano", 1965.IX.-23).

Konservatyvių tendencijų spaudimas buvo ypač stiprus, svarstant klausimus, kurie vienaip ar kitaip lietė katalikų bažnyčios bei Vatikano privilegijas. Labai aštrus susidūrimas tarp "novatoriškų" ir "konservatyvių" tendencijų kilo, svarstant klausimą dėl religinės laisvės principo pripažinimo. Šio klausimo iškėlimas Visuotiniame bažnyčios susirinkime yra glaudžiai susijęs su tendencija vienyti įvairias krikščioniškas bažnyčias, kurią skatina materialistinės ideologijos įtakos stiprėjimas. Mūsų laikais, kai pasaulyje nuolat stiprėja ateizmo įtaka, pažymi daugelis bažnyčios veikėjų, būtina likviduoti kivirčius tarp įvairių krikščionių bažnyčių, būtina suvienyti visus krikščionis. Pastaraisiais metais apie krikščionių vienybę kalbama ir pačiame Vatikane; yra net

sukurta speciali įstaiga krikščionių vienybės klausimams negrinėti, kuriai vadovauja kardinolas Bea.

Tačiau tarp katalikų bažnyčios ir kitų krikščioniškų bažnyčių yra giliai išsiskilęs savitarpis nepasitikėjimas. Čia didelį vaidmenį suvaidino tai, kad Vatikanas atkakliai siekė "praryti" kitas krikščioniškas bažnyčias, pajungti visus krikščionis popiežiaus valdžiai.

Katalikų bažnyčia ne tik skelbė, kad kitos krikščioniškos bažnyčios esančios "atskalūnės", bet ir vykdė jų atžvilgiu šiurkščios diskriminacijos politiką, kuri buvo įteisinta atitinkamose enciklikose. Pavyzdžiui, enciklika apie krikščionišką valstybės santvarką ("Immortale Dei", 1885 m.), pabrėžė, kad vienintelė tikra yra toji religija, kurią platina katalikų bažnyčia, ir skelbė, kad valstybėms, jeigu jos nenori nusikalsti, nevalia "iš daugybės religijų laisvai pasirinkti vieną ar kitą". Enciklikoje apie žmogaus laisvę ("Libertas", 1888 m.) Leonas XIII pasmerkė religinę laisvę pripažinusias valstybes.

Įžvalgesni bažnyčios veikėjai, žinoma, supranta, kad negalima rimtai kalbėti apie katalikų bažnyčios bendradarbiavimą su kitomis bažnyčiomis, apie krikščioniškųjų bažnyčių vienybę, kol veikia šie religinės diskriminacijos nuostatai. Tai ir buvo svarbiausia priežastis, paskatinusi iškelti visuotiniame susirinkime klausimą apie religinę laisvę. Daugelis teologų stengėsi pabrėžti, kad, pripažindami religinės laisvės principą, jie visai nėra linkę laikyti kitas religijas "lygiavertėmis ir teisingomis". Anot jėzuitų žurnalo "Etudes" (1965, Nr. 1), religinė laisvė yra "mažesnė blogybė, kurią pripažinti verčia laiko dvasia, XX amžius". Ir vistiek prieš religinę laisvę griežtai pasisakė eilė kardinolų ir vyskupų, pabrėždami, kad tai yra visai nesuderinama su katalikų bažnyčios mokymu. Kai kurie konservatoriai, siūlydami visai atmesti schemą apie religinę laisvę, pareiškė, kad žmonija dar nesanti pribrendusi religinei laisvei. "Tik katalikų bažnyčia turi teisę ir pareigą skelbti evangeliją", — pareiškė kardinolas Ariba. "Negalima pripažinti religinės laisvės visoms be išimties religijoms", — tvirtino kardinolas

Siris. Prieš religinės laisvės pripažinimą plačią kampaniją varė laikraščiai ir žurnalai, aptarnaujantieji ultradešiniją katalikybės sparną. Vienas ispanų katalikiškasis žurnalas rašė, kad religinės laisvės paskelbimas reikštų išdavystę "žuvusiems kryžiaus žygyje" (žurnalas čia turėjo galvoje fašistinius maištininkus, žuvusius Ispanijos pilietiniame kare). Tiesa, didžioji Visuotinio bažnyčios susirinkimo dauguma pasisakė už religinę laisvę, tačiau Vatikano II nutarimuose, liečiančiuose katalikų bažnyčios santykius su kitomis religijomis, labai žymūs ultrakonservatyvių jėgų spaudimo pėdsakai.

Ginčų sukėlė ir kai kurie kiti klausimai, susiję su ateizmu. Labai susiskaldė dvasininkų nuomonės, svarstant klausimą, kaip kovoti prieš marksistinį ateizmą. Ultrareakcingieji vyskupai ir kardinolai su didžiausiu įtūžimu puolė dialektinį materializmą. Vienas JAV vyskupas, pažymėdamas, kad pasaulyje plinta ir įsiviešpatauja dialektinis materializmas, pavadino jį "apokalipsiniu slibinu", kurį reikia būtinai sunaikinti.

"Konservatoriai" reikalavo, kad Visuotinis bažnyčios susirinkimas viešai pasmerktų ne tik dialektinį materializmą, bet ir marksistinę ekonominę bei socialinę teoriją ir kategoriškai uždraustų katalikams bendradarbiauti su marksistais bet kuriuo klausimu. Daugelis mano, pareiškė Brazilijos vyskupas De Kastras Majeris, kad "galima atskirti marksistinį ateizmą nuo marksistinės ekonominės doktrinos ir, remiantis pastarąja, organizuoti kolektyvinę gamybą, panaikinus privatinę nuosavybę". Pažymėdamas, kad marksizmo ekonominė doktrina "aiškiai prieštarauja krikščioniškai antropologijai", šis vyskupas kritikavo schemą apie bažnyčios veiklą šiuolaikiniame pasaulyje už tai, kad joje nepakankamai pabrėžiamas "glaudus ryšys tarp marksistinio komunizmo ir ekonominės santvarkos, kurią propagavo savo raštuose Karlas Marksas" ("Osservatore Romano", 1965, Nr. 220). Florencijos arkivyskupas kardinolas Floritas pareiškė: "Yra katalikų, kurie laikosi absurdiškos nuomonės, kad galima priimti marksistinės sistemos ekonominę doktriną, atmetant šios sistemos skelbiamą ateizmą" ("Osservatore Romano", 1965, Nr. 223).

Panašūs pareiškimai nėra atsitiktiniai. Į katalikų mases vis labiau smelkiasi marksizmo skelbiamos socialinės ir politinės idėjos. Socialistinėse šalyse milijonai katalikų praktiškai bendradarbiauja su marksistais, kuriant naują visuomeninę santvarką; kapitalo pasaulyje plečiasi dialogas tarp marksistų ir katalikų, siekiant taikos bei socialinio žmonijos atnaujinimo. Tai kelia ypatingai didelę baimę toje klero dalyje, kuri ekonomikai ir politiškai yra suaugusi su monopolistiniu kapitalu.

Reakcingieji, konservatyviškiausiai nusi- teikę bažnytininkai, pasiryžę žūt būt izo- liuoti nuo marksizmo katalikišką pasaulį, ti- kisi, kad tai galima pasiekti karingojo kle- rikalizmo metodais, plačiai panaudojant masių religinius jausmus antikomunizmo po- litikai. Tačiau realiau mąstantieji kataliky- bės veikėjai pakankamai aiškiai supranta, kad mūsų laikais šie metodai yra neveiks- mingi, o jų panaudojimas gali net nukrypti prieš pačios bažnyčios interesus. Pasisaky- damas prieš primityvų antikomunizmą, kar- dinolas Kionigas pareiškė: "Nebandykime dar vieną kartą pasmerkti ateizmą, nes tai absoliučiai nieko nepadės". Visiškai aišku, pabrėžė Antiochijos patriarchas kardinolas Maksimas IV, kad, pasmerkdami marksiz- mą, mes dar neišgelbėsime žmonijos nuo ateizmo; užuot banališkai smerkę komunis- tinį ateizmą, šalinkime jį sukeliančias prie- žastis, siųskime į darbo pasaulį daugiau ku- nigų ("Le Monde", 1965.IX.29). Bažnyčia daug kartų yra pasmerkusi marksistinį ko- munizmą, sakė kardinolas Alfrinkas, bet marksizmo ir ateizmo idėjos plinta visur, todėl būtų beprasmiška dar vieną kartą jį pasmerkti ("Le Monde", 1964.XI.7).

Kad komunizmo negalima įveikti nei po- licijos represijomis, nei prakeikimais, dabar jau pripažįsta net toks reakcingas žurnalas, kaip "Civiltà Cattolica". Komunizmo jėgą sudaro tai, pareiškė šis jėzuitų žurnalas, kad jis siekia išspręsti sunkiausias sociali- nes ir ekonomines problemas, todėl komu- nizmą įveiksiąs tik tas, kas geriau už jį ga- lėsiąs išspręsti šias problemas ("Civiltà Catto- lica", 1965. Nr. 5). Norėdama veiksmingiau kovoti prieš religingumo silpnėjimą liaudies masėse, bažnyčia neturinti būti abe-

jinga socialinėms problemoms,— tokią min- tį kėlė Visuotiniame bažnyčios susirinkime daugelis kalbėtojų. Kai kurie iš jų bandė net kelti klausimą apie katalikų dialogą su marksizmu ir socialistiniu pasauliu.

Diskusijos, kilusios Vatikane Antrajame, svarstant ateizmo problemas, dar kartą aiš- kiai parodė, kad nūdienis katalikiškas pa- saulis yra labai susiskaldęs, ir tai atsispindi net pačiose bažnytinės hierachijos viršūnėse.

Algimantas Bučys

SENOS AKYS

Vėjuota žemė ošia, sklaidos
žolėm, šviesom ir debesim.
Per žemę lekia mūsų laikas,
Įlindęs vėjo švilpsnin.

Jau tiek dienų, jau tiek perkūnų,
Prarito tiek karų pro mus —
Gal būt, senų akių skaidrumo
Vėjuotas laikas nepramuš?

Ir žiūri senos akys, žiūri
Iš prieglobsčio senų laikų, —
Jose didžiulis amžiaus tūris
Sudrėkęs guli tarp vokų.

Tu ten surasi sirpią rasą.
Bizūną ir plačius pečius.
Ir kruvinas žoles surasi —
Banditų taką "į svečius".

Yra karstų. Senų bičiulių.
Yra gelsvi vaikų plaukai.
Ir ramūs paukščiai ten dar čiulba,
Nors jau pralėkę jų laikai.

Ten kruta grumstai, grumstai,
grumstai.

Ir pirštų grumstai ant vagų, —
O išravėti metai grimsta
Į gelmę tylinčių akių. —

Ir šviečiasi antra padangė,
Antra šlapių laukų rimitis.
Švieži laikai senuosius dengia —
Klojėja žemės išmintis.

O žemė lekia, keičias, sklaidos
žolių spalvom ir debesim...
Nejaugi laikas, keistas laikas
Save dar kartą užgesins?

IŠ ATSIMINIMŲ

Apie įžymųjį Amerikos darbininkų vadą

A. BIMBA

Gerai atsimenu 1927 metų kovo 3 dieną. Iš Chicagos atėjo telegrama, kurioje pranešama, kad ten trūkus apendicitui po operacijos kovo 2 d. mirė įžymusis Amerikos komunistinio judėjimo vadas Charles Emil Ruthenbergas. Tie, kurie šį kovotoją pažino, ne tik iš jo veiklos, bet ir asmeniškai, o juo labiau tie, kuriems teko garbė per keletą metų darbuotis vienoje gretose, žinios buvome pritrenkti. Juk mes visados jį matydavome kuo puikiausioje sveikatoje, geriausioje nuotaikoje. Sunku tikėti, kad štai dabar šį neišsemiamos energijos palyginti dar jauną (tik 45 metų) ažuolą mirtis palaužė...

CHARLES E. RUTHENBERG

Tuoį sėdau prie mašinėlės ir parašiau atsiminimus apie savo pirmąją pažintį su šiuo taip netikėtai mirties iš mūsų tarpo išrautu draugu. Straipsnyje "Charles E. Ruthenbergas—vadas ir kovotojas", tarp kitko, sakiau:

"Tai buvo 1917 metų vasarą Clevelando miesto aikštėje milžiniškame susirinkime po atviru dangum, kada aš pirmą kartą pamaciau ir išgirdau draugą Charles E. Ruthenbergą. Patriotinis šovinizmas buvo raudon-

nai įkaitęs. Šalis neseniai buvo įtraukta į pasaulinį karą. Po visą kraštą visais garais ėjo mobilizavimas kareivių. Pagal išleistą konskripcijos įstatymą, visi jauni vyrai buvo prievarta imami į kariuomenę. Visur viešpatavo didžiausias nusiminimas ir sujudimas. Niekas nežinojo, ką atneš rytojus. O tuo tarpu iš Europos ėjo vis baisesnės ir baisesnės žinios apie besiliejančią nekaltą žmonių kraują.

Palyginti tik saujelė Amerikos revoliucionierių socialistų bandė užstoti kelią karo siaubūniui Amerikoje. Jie pasmerkė ir praikė prievartingą konskripcijos įstatymą. Jie sakė, kad jie patys eis į karą, ir ragino kitus nepasiduoti buržuazinei apgavybei.

Didžiulis keturkampis plecius vakarinėje Clevelando dalyje sausakimšai užsigrūdęs darbininkais ir darbininkėmis. Visų jų veiduose matėsi liepsnojanti baimė ir keršto dvasia. Juos čia sušaukė Socialistų Partijos Clevelando organizacija. Pirmininkauja draugas Alfred Wagenknechtas. Jis sako, kad šis susirinkimas sušauktas pakėlimui galingo darbo žmonių balso prieš imperialistinę skerdynę. Ir kalbės **Charles E. Ruthenbergas**, socialistų kandidatas į miesto majorus.

Staiga, kaip giria nuo audros, suūžia aikštė griausmingu delnų plojimu ir sveikiniamu kalbėtojų. Aš knisuoosi per minią arčiau prie estrados... Jisai primerktomis akimis pažvelgia į visas puses, tarytum pats stebėdamasis tokia skaitlinga minia. Jis atrodo, iš viršaus, ramus ir šaltas, bet jo kaktą suraukta... Jis pradeda kalbėti be jokio susijaudinimo. Kiekvieną žodį ir sakinį taria atskirai. Balsas užpildo aikštę, — jeigu ne tie mūrai, tarytum visas Clevelandas galėtų jį girdėti.

Minioje užviešpatuoja visuotinė tyla. Rodos, kiekvienas dalyvis ištroškusiai gaudo

kiekvieną savo vado, savo šventųjų reikalų gynėjo žodį...

—Mano brangūs draugai ir draugės!—pagaliau išsijudinęs šaukia draugas Ruthenbergas.—“Šis karas tai nėra karas už demokratiją. Šis karas yra vedamas ne už žmonijos laisvę. Šis karas yra vedamas už šios šalies valdančiosios klasės idėlius ir pelnus... Vienintelė priežastis, kodėl mes dalyvaujame šiame kare, yra ta, kad karas reikalingas valdančiajai klasei, todėl, kad šios šalies valdančioji klasė šio karo nori...”

Kartas nuo karto pasipila griausmingi delnų plojimai, bet tuoj ir vėl užviešpatauja tylą. Draugas Ruthenbergas pasmerkia karą, pasmerkia verstiną į kariuomenę ėmimą, šaukia tūkstančius susirinkusių darbininkų kovoti prieš išnaudotojus, kurie surengė tą baisią žmonių skerdynę, ragina nepasiduoti valdančiosios klasės užmačioms.

—Mes kovojam, — jis sako, — kad padaryti galą tokioms sąlygoms, kurios gimdo karus, kad pastatyti naują santvarką, kurioje nebus karų, nei išnaudojimo, kad panaikinti karus, panaikinti skerdynes, panaikinti vargą, panaikinti naikinimą milijonų gyvybių ir bilijonų turto, ir kad įvykdyti pasaulyje tą draugiškumą, tą brolybę, kuri įkvėptų širdis ir sielas visų žmonių, kurioje mes turėsime lygybę ir brolybę, ir kurioje pirmą kartą mes įgysime tas nesulaužomas gyvenimo, laisvės ir džiaugsmo teises, apie kurias kalba Nepriklausomybės paskelbimas, kaip pagrindines kiekvieno žmogaus teises. Mes kviečiame jus darbuotis bendrai su mumis atsiekimui to gražaus socialistinio tikslo, žmonių brolybės, — nes šiandien, garsiau negu kada nors pirma, skamba skersai ir išilgai pasaulį socialistinės revoliucijos poeto šaukimas:

“Come, shoulder to shoulder

Ere the world grows bolder,
The cause spreads over land and sea,
Now the earth shaketh and fear
awaketh,

And joy last for thee and me.”

Pagaliau džiaugsmas dėl manęs ir tavęs, — dėlei darbininkų klasės, nes pirmą kartą užviešpataus pasaulyje nauja meilės, lygybės, broliškumo, džiaugsmo ir ramybės dvasia!

Prakalbai pasibaigus, demonstracija ir šaukimas “Valio!” tęsėsi kelias minutes. Kalbėtojas sėdo į automobilį ir patraukė partijos raštinės link. Didelis mūsų būrys maršavome paskui automobilį iki svetainės ir tenai atlaikėme kitą masinį susirinkimą.

Su draugo Ruthenbergo mirtimi neteko didelės revoliucinės jėgos, nenuilstančio kovotojo, drąsaus ir išbandyto vado, bolševiko tikra to žodžio prasme. Nuostolis milžiniškas, žaizda labai skaudi”. (“Laisvė”, 1927 m. kovo 4 d.)

Ant rytojaus vėl rašau straipsnį “Drg. Charles Emil Ruthenbergas ir Amerikos Komunistų Partijos auklėjimas”, kuriame, tarp kitko, randame sekamą jo nuopelnų partijai apibūdinimą:

“Drg. C. E. Ruthenbergo paskutinio dešimtmečio gyvenimas ir veikla tampriai susieti su Komunistų Partijos auklėjimu. Jis buvo prie jos pačiuose jos gimimo skausmuose. Jis stovėjo prie jos svarbiausiose jos gyvenimo valandose, jos kūdikystėje.

Amerikos Komunistų Partijos gimimas buvo audringas, labai skaudus, pilnas didžiųjų pavojų. Kartais atrodė, jog niekas neišeis iš mūsų komunistų pastangų sukurti proletariato revoliucinę partiją. Mūsų komunistinės jėgos buvo kiaurai permirkusios frakcionizmu, tarpusaviniiais nesusipratimais ir šturmingais ginčiais.

1919 metų rugsėjo mėnesyje susiorganizavo dvi komunistinės partijos: Amerikos Komunistų Partija ir Darbininkų Komunistų Partija. A. K. Partijos devyniasdešimt penkis procentus sudarė ateiviai revoliuciniai darbininkai — energingi ir drąsūs kovotojai, ištikimi revoliucinių principų kareiviai, bet mažai tesusipažinę su amerikoniškais sąlygomis, nesuprantantys arba labai paviršutiniai tesuprantantys Amerikos darbininkų klasės istoriją ir jos kovas, beveik jokių ryšių neturintys su didžiuoju masiniu Amerikos darbininkų judėjimu. D. K. Partijoje buvo daugiau amerikoniškų elementų, arčiau susipažinusių su šios šalies sąlygomis, įtakingesnių tarp Amerikos darbininkų, bet neturinčių su savimi tų revoliucinių

tradicijų, to revoliucinio entuziazmo, kokį turi ateiviai iš Europos, kurie yra kilę iš daugiau politiniai pribrendusių darbininkų. Šitas pasidalijimas buvo labai svarbus ir labai pavojingas. Jis davė dviejų partijų susikūrimui pamatą.

Vienybė tų dviejų komunistinių elementų buvo būtina sąlyga Komunistų Partijos branduolio užmezgimui. Vienas be kito tie elementai negalėjo padėti revoliucinei partijai pamatų. Jie vienas kitą papildo, vienas kitam pagelbsti, tiktai abudu krūvoje sudaro vieną pilną daiktą...

Komunistų Partijos veikėjų dauguma nesutiko su d. Ruthenbergo pasiūlymu tuojau susivienyti su Komunistų Darbininkų Partija. Bet tas neužgesino drg. Ruthenbergo troškimo atsiekti tą vienybę, nors čia ir kasžin kas. Jis pasiėmė tuos, kurie sutiko su juo, ir susivienijo su Darbininkų Komunistų Partija, permaining jį vardą į Jungtinę Komunistų Partiją. Tai buvo 1920 metais.

Atsimenu, kaip mes tada pykome ant d. Ruthenbergo, kam jis mus paliko. Bet rimto argumento prieš jį neturėjome. Prieš komunistinių jėgų vienybės principą mes negalėjome ir nenorėjome išeiti, nes savo širdyje irgi troškome vienybės, bet nesiskubinome prie jos, norėjome derybų su draugais iš Darbininkų Komunistų Partijos ir statėme jiems tam tikras sąlygas. Vadinausi, mes neturėjome tvirto pamato savo nusistatymui. Principe sutikome vienytis, bet darbais vienybę atidėliojome. Todėl mes tik vieną bolševikinį primetimą galėjome padaryti d. Ruthenbergui, būtent, kad jis nesiskaitė su dauguma ir nuėjo į vienybę su anos partijos draugais. Bet kai eina principinio klausimo sprendimas, bolševikas negali ant krūtinės rankas susidėjęs sakyti: "Negaliu žengti, nes dauguma pasilieka", Leninas irgi yra numojęs ranka ant daugumos, kai ėjo principų klausimas.

Būdamas Jungtinėje Komunistų Partijoje, d. Ruthenbergas dėjo visas pastangas, kad įtrauktų į vienybę visą Komunistų Partiją. Nėra abejonės, kad nuo jo pasidarbavimo daug priklausė tas, kad 1921 metų gegužės mėn. įvyko Jungtinės Komunistų Partijos ir Amerikos Komunistų Partijos

bendra konvencija. Šioje konvencijoje visos komunistinės jėgos susivienijo po viena Komunistų Partijos vėliava.

Visose pastangose d. Ruthenbergas veikė sistematiškai, apgalvotai, energingai, nė valandėlei neišleisdamas iš galvos tikslo, kurį jis turi atsiekti. Ir jeigu šiandien mes turime vieną komunistinę partiją Amerikoje, jeigu šiandien visi komunistai veikiame po viena vėliava, jeigu suvienytomis jėgomis varome pirmyn bendrą revoliucinį darbą, tai labai, labai daug priklauso nuo d. Ruthenbergo nenuilstančių pastangų šioje srityje. Mūsų partijos istorijos rašytojai ši d. Ruthenbergo pasidarbavimą priskaitys prie didžiųjų jo nuveiktų revoliuciniame judėjime darbų."

-:- -:- -:-

Charles E. Ruthenbergas gimė 1882 m. liepos 9 d. Clevelande, Ohio valstijoje, darbininkų šeimoje. Pats būdamas darbininku (dailide) anksti išmoko suprasti darbininko dalią ir 1909 metais įstojo į tais laikais vienintelę jau gana įtakingą darbininkų klasės politinę partiją—Socialistų Partiją ir tuoj iškilo Ohio valstijos partijos organizacijoje į vadovus. Štai jis jau dalyvauja nacionaliniame partijos suvažiavime 1912 metais ir veda kovą prieš partijos dešiniąją oportunistinę vadovybę. Jau kaip paskilbęs kairiųjų socialistų veikėjas, jis dalyvauja 1916 metais Socialistų Partijos nepaprastame suvažiavime St. Louise ir kovoja už priėmimą griežtos prieškarinės rezoliucijos. O kai Amerika tampa įtraukta 1917 m. į pasaulinį karą, jis kartu su kitais kairiaisiais socialistais paskelbia karą karui. Valdžia, žinoma, atsako teroru. Pirmučiausia Eugene Debsas nubaudžiamas dešimties metų kalėjimu. Paskui seka Charles Ruthenbergas, jo ilgametis bendražygis Wagenknecht, Kate Richards O'Hare, Rose Pastor Stokes ir kt., kurie gauna nuo vienerių iki trejų metų kalėjimą. Ruthenbergas išsėdi vienerius metus.

Išėjęs iš kalėjimo jis visomis jėgomis, visų revoliuciniu entuziazmu imasi darbo ruošti medžiagą, mobilizuoti jėgas įkūrimui Komunistų Partijos. Jis pasirašo garsųjį Socialistų Partijos Kairiojo Sparno Manifestą. Vėl areštas, vėl teismas, vėl kalėjimas.

ši kartą jau nuteisiamas 10 metų kalėti ir pasodinamas į Sing Sing kalėjimą New Yorko valstijoje. Čia išlaikomas tikrai pusant-rų metų ir paleidžiamas.

1919 metais įsikuria Komunistų Partiją. Teroras nuvaro ją į pagrindinį gyvenimą. Ateina 1922 metai ir įvyksta istorinis Bridgman apylinkėje, Michigano valstijoje, slap-tas partijos suvažiavimas. Jį pasiekia ži-nios, kad suvažiavimas bus užpultas. Sve-turgimiai delegatai paskubomis suvažiavi-mą apleidžia, bet septyniolika čiagimusių ir augusių delegatų su Ruthenbergu prieš-kyje pasilieka ir laukia užpuolimo — areš-to. Tuo žygiu buvo siekiama pradėti ir iš-vystyti kovą už partijos legalizavimą, išėjį-

mą iš pagrindžio į viešą gyvenimą. Vėl areš-tas, vėl teismas. Jis ir kiti suimtieji (be mi-nėtų septyniolikos, buvo sumedžiota dar apie 40 buvusių delegatų bei šiaip veikėjų) ir, pagal Michigano valstijos antisindikalis-tinį įstatymą, nuteisti nuo 5 iki 10 metų ka-lėti. Prieš tą nuosprendį prasidėjo apelia-cijos į aukštesnius teismus. Kai Michigano valstijos Aukščiausiasis teismas bausmę už-tvirtino, buvo paduota apeliacija į šalies Aukščiausiąjį teismą.

Ir štai jau 1927 metai kovo 2 diena. Pa-sisuka mirtis ir mūsų įžymųjį darbininkų vadą ir bebaimį kovotoją išbraukia iš gyvų-jų tarpo, teismo nuosprendžio nebesulauku-si. . .

PAVASARIS

Suplėšė vėjas kilimą dangaus.
Jį lopo debesų skiautelėm.
Per dieną saulė juoktis nepaliaus.—
Droviai į ją žibutė galvą kelia.

Tuoj apklotas žiemos visai suplyš,—
Iš sniego veržias kalvos plačios.
Sutvarkęs lizdą džiaugiasi garnys,
Gagendamas į būstą kviečia pačią.

Berželiai liūdėję gedulą pakeis
Į gyvą aksominį rūbą,—
Gaivi rasa ištryškusi rytais.
Išpraust naujagimį lapelį skuba.

Suplėšė vėjas kilimą dangaus,
Jį debesų skiautelėm lopo.
Per dieną saulė juoktis nepaliaus,—
Maži kačiuko marškinėliai sprogo.

Elvyra Kubiliūtė

AKYS

Aš turiu akis,
Kurios mato gėles ir mamos besišypstantį
veidą,
Kurios seka padangėje vyturį.
Aš turiu akis,
Kurios džiaugias, pamačiusios vyšnią
pražydusią,

Kurios džiaugias, pamačiusios beržą
svyruojantį.

Mano akys nematė karų
Ir sudegintos žemės.
Mano akys nematė,
Kaip motina laužė rankas,
Kaip maldavo žmonių pasakyt,
Kur yra jos sūnaus kauburėlis.
Mano akys nematė,
Kaip mirdavo žmonės,
Su išdegintom žvaigždėm,
Su išplėštom širdim ir sulaužytom
rankom.

Aš žinau, kitados
Kitos akys rauduoja.
Kitos akys užgėso, nemačiusios pergalės
saulės,

Ir todėl aš šiandien privalau
žvelgt į viską akim,
Kurios žemę prikeltų gyventi,
Kurios karui sakytų:
— Gana.

Mes nenorim matyti karų ir sudegintos
žemės.

Tegul džiaugiasi akys gėlėm
Ir išsirpusiom vyšniom,
Miestais žėrinčiais, tiltais naujais.
Tegul džiaugiasi mylimo veidu,
Viliojančiu, šypsančiu.
Tegul akys jau niekad nemato karų.

Juratė Jakelaitytė

KAROLIS POŽELA: JO GYVENIMAS IR VEIKLA

R. ŠARMAITIS

Karolis Požela gimė 1896 m. vasario 29 d. Bardiškių kaime, dabartiniame Pakruojo rajone, valstiečių šeimoje. Nuo 1906 metų jis lankė Mintaujos gimnaziją.

Baigęs gimnaziją, Karolis Požela 1915 m. įstojo į Tartu universitetą ir ėmė studijuoti mediciną.

V. Lenino idėjos, bolševikų partijos žodis pasiekė ir Tartu universiteto studentą Karolį Poželą.

KAROLIS POŽELA

1916 metų rudenį buvo įkurta bolševikų partijos Tartu organizacija, ir K. Požela kaip tik šiuo metu įstoja į partijos eiles.

Po Vasario revoliucijos K. Požela buvo išrinktas Tartu Darbininkų ir kareivių atstovų tarybos nariu, partijos Tartu komiteto nariu.

Lietuva tuo metu vilko kaizerinės Vokietijos jungą.

Karolis Požela, grįžęs į Lietuvą, 1918 m. pavasarį sukuria pirmąją Lauksodžio apylinkės partinę kuopelę.

K. Požela dalyvauja pirmajame nelegaliai sušauktame Lietuvos Komunistų partijos suvažiavime, kuris įvyko 1918 m. spalio 1—3 dienomis Vilniuje.

Atsakingame darbe

Gruodžio mėnesį Karolis Požela pasiunčiamas dirbti į Šiaulius. Prasidėjus krašte socialistinei revoliucijai, jis išrenkamas Šiaulių miesto Darbininkų atstovų tarybos nariu ir jos vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoju.

K. Požela dirbo taip pat Šiaulių apskrities Darbininkų atstovų taryboje, eidamas jos vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojo ir finansų skyriaus vedėjo pareigas, padėdamas stiprinti Tarybų valdžios organus visoje apskrityje. Pirmajame Lietuvos Tarybų suvažiavime jis buvo išrinktas respublikos Centro Vykdomojo Komiteto nariu.

Kūrybinį Tarybų valdžios organų darbą nutraukė interventai vokiečiai. 1919 m. kovo 10 d. jų kariuomenė, veikdama išvien su buržuazijos sudarytais kariniais daliniais, užėmė Šiaulius. Drauge su kitais tarybiniais darbuotojais K. Požela pasitraukė į Joniškėlį, dirbo kurį laiką Biržų ir Rokiškio apskrityse.

Laimint interventams, partijai iškilo naujas svarbus uždavinys — pereiti į gilų po grindį, atstatyti sudaužytas partines organizacijas ir toliau vadovauti darbo žmonių kovai už jų gyvybinius reikalus. Kaip drausmingas partijos narys K. Požela, nepaisydamas siaučiančio baltojo teroro, 1919 m. birželio mėnesį atvyksta į Raseinius ir, dirbdamas spaustuvėje raidžių rinkėju, pradeda telkti partinius darbuotojus.

1919 metų rudenį Kaune įvykusioje nelegalioje partinėje konferencijoje buvo iš-

rinktas vadovaujamas partijos organas — Centro Biuras. Jo sekretoriumi dirbti buvo iškvieštas Aleksandras Jakševičius. Vykdamas iš šiaulių, kur jis buvo nelegaliai apsigyvenęs, A. Jakševičius nutarė visų pirma aplankyti Raseinius ir pasimatyti su K. Požela.

“Tiesos” išleidimas

Tuo pat metu iš Kauno į Raseinius atvykęs partijos Centro Biuro atstovas atvežė K. Poželai medžiagą, skirtą pirmajam pogrindinės “Tiesos” numeriui. Bendromis pastangomis parengtas pirmasis “Tiesos” numeris buvo sėkmingai K. Poželos išspausdintas Raseiniuose ir 1919 m. rugsėjo 27 d. A. Jakševičiaus bei kitų partinių darbuotojų atgabentas į Kauną platinti. Taip buvo pradėta leisti pogrindinė “Tiesa”.

Partinis darbas plėtėsi ir reikalavo vis naujų jėgų. 1920 m. balandžio 4 d. partinė konferencija Kaune išrenka K. Poželą partijos Centro Biuro nariu. Jis perkeliamas darbui į Kauną. Gegužės mėnesį pradeda eiti jo redaguojama “Kareivių tiesa”. Vasarą jo pastangomis atgaivinamas legalus profsąjungų laikraštis “Darbininkų gyvenimas”. Birželio mėnesį K. Požela iš pogrindžio vadovauja Kaune įvykusiam pirmajam Lietuvos profsąjungų suvažiavimui.

Gerai suprassdamas, kad buržuazinės reakcijos metais leisti legalią partijos spaudą galimybės yra visada ribotos, K. Požela rūpinasi nelegaliu spaustuvių organizavimu. 1920 m. rudenį tokia gana stambi spaustuvė buvo įrengta Kaune, Panevėžio g. 9 name, ir turėjo “Spartako” pavadinimą.

Nuo 1921 m. pavasario K. Požela Lietuvos Komunistų partijos Centro Komiteto narys. Išaugusį jo autoritetą partijos eilėse pažymėjo ir žvalgybos agentai. Antai vienas jų savo 1921 m. rugsėjo 14 d. pranešime rašė: “Požela yra komunistas nuo seniai, seniai... Jis buvo ir yra ir visų nelegalių bolševikų laikraščių lietuvių kalba redaktorius, kaip antai “Tiesos”, “Kareivių tiesos”, atsišaukimų ir t.t... Reikia pabrėžti, kad Požela dabar vienas iš svarbiausių komunistų vadų Lietuvoje” (LTSR CVA, f. 88, ap. 1, b. 2595, l. 4).

Kai 1921 m. spalio mėnesį buvo šaukia-

mas LKP III suvažiavimas Karaliaučiuje, dauguma atsakingų partijos darbuotojų išvyko į suvažiavimą. Vadovauti partijos darbui Kaune buvo paliktas K. Požela. Paskutinį nelegaliai vykusio suvažiavimo posėdį užklupo vokiečių policija ir jo dalyvius suėmė. Lietuvos buržuazija džiūgavo, kad dabar Komunistų partijai suduotas mirtinas smūgis. Tačiau ji apsirikio.

Poželos vadovybėje

K. Poželos vadovaujama, Lietuvos Komunistų partija veikė ir toliau. Ji prisidėjo prie lapkričio 7 dieną kilusių metalistų, kepečių, paskui spaustuvininkų, geležinkeliečių streikų organizavimo. Visur plito pogrindinėje spaustuvėje išleisti atsišaukimai. Gavęs kai kuriuos III suvažiavimo dokumentus, K. Požela sušaukė Naujųjų metų išvakarėse LKP rajonų komitetų atstovų pasitarimą, padarė jame pranešimą apie LKP III suvažiavimo nutarimus, apie einamuosius partijos uždavinius. Partinės organizacijos toliau plėtė savo darbą.

Žvalgyba buvo sugavusi K. Poželą 1921 m. pradžioje ir 1922 m. rudenį, bet įrodymų bylai sudaryti ji neturėjo. Abu sykiu jis buvo administracine tvarka įkalintas Kaune, koncentracijos stovykloje, iš kurios jam netrukus pavyko pabėgti.

Po pabėgimo iš Aukštosios Fredos koncentracijos stovyklos, partija pasiuntė K. Poželą 1922 m. spalio pabaigoje į Kominterną IV kongresą. Keliavo jis pro Ukmergę, Molėtus, buržuazinės-dvarininkinės Lenkijos okupuotą Vilnijos kraštą, bet Tarybų Rusijos—Lenkijos pasienyje buvo lenkų policijos sulaikytas ir 3 mėnesius kalintas švenčionyse. Kol jis sunkiomis sąlygomis atliko skirtą bausmę ir 1923 m. sausio pabaigoje vis dėlto pasiekė Maskvą, kongresas jau buvo praėjęs.

Partijos sekretoriumi

Norėdamas sustiprinti partijos vadovybę, LKP Centro Komitetas 1923 m. pradžioje sudarė Politinį biurą Maskvoje ir Organizacinį biurą Kaune. Vasario 23 d. K. Požela buvo patvirtintas LKP CK Organizacinio biuro sekretoriumi. Grįžęs į Kauną, jis stjo viso partinio darbo priešakyje. Artimiausiais jo bendražygiais partinėje vadovybėje

tuo metu, be V. Kapsuko ir Z. Angariečio, buvo J. Greifenbergeris, F. Abramavičius, J. Kubickis, K. Giedrys ir kiti partijos aktyvistai.

Vykdydama III suvažiavimo nutarimus, Lietuvos Komunistų partija ėmė pamažu likviduoti 1921 metais ją ištikusios krizės reiškinius.

Kominterno Vykdomojo Komiteto padedama, Lietuvos Komunistų partija nubrėžė aiškią lenininę savo veiklos liniją agrariniu, valstiečių, nacionaliniu klausimais, Lietuvos nepriklausomybės gynimo nuo užsienio imperialistų pasikėsinimų, bendro fronto taktikos kovoje dėl darbininkų klasės vienybės klausimais. Marksizmo-leninizmo teorijos įsisavinimas, kūrybinis jos taikymas Lietuvos sąlygomis padėjo partijai bolševizuotis ir stiprėti. Nemažą indėlį į šį idėjinį ir organizacinį partijos stiprėjimą įnešė sumanus partijos vadovas Karolis Požela.

Įvykusiame 1924 m. liepos 17—21 dienomis LKP IV suvažiavime K. Požela padarė ataskaitinį pranešimą apie LKP CK organizacinį darbą, keldamas uždavinį dvigubai padidinti partijos eiles, įtraukiant daugiau darbininkų.

Santykiuose su inteligentija

K. Požela gerai suprato partijos darbo svarbą valstiečių tarpe, savivaldybių organuose. Darydamas suvažiavime šiais klausimais pranešimus, jis ragino partiją stiprinti darbininkų ir valstiečių kovinę sąjungą.

Pažymėtinas K. Poželos pasisakymas apie darbą su kūrybine inteligentija. Suvažiavime buvo svarstomas klausimas dėl santykių su Lietuvių proletarinių rašytojų ir poetų sąjunga, kurios vadovas Z. Valaitis sklokiniais sumetimais mėgino sąjungą priešpastyti LKP vadovybei. K. Požela pasisakė prieš santykių aštrinimą. "Proletarinių poetų sąjungos daugumą, — kalbėjo jis, — galima pritraukti prie bendro darbo su kitais draugais iš Lietuvos... Rezoliucijoje reikia pasiūlyti, kad partija pritrauktų sąjungą prie bendro darbo". (K. Požela. Raštai, Vilnius, 1966, p. 211). Ši taktinė linija atsispindėjo ir suvažiavimo rezoliucijoje. Ji padėjo sutelkti apie partiją geriausias

lietuvių proletarinių rašytojų sąjungos jėgas.

IV suvažiavimas vieningai išrinko K. Poželą LKP CK nariu.

Seimo rinkimai ir rezultatai

Artinantis 1926 metų rinkimams į III Lietuvos seimą, Komunistų partijai iškilo uždavinys nustatyti savo rinkiminę taktiką, kuri padėtų darbo žmonėms likviduoti reakcinį krikščionių demokratų režimą. K. Požela veikliai dalyvavo, parengiant priemonės šiai taktikai įgyvendinti.

Svarbią vietą rinkiminės taktikos klausimas užėmė LKP III konferencijoje, įvykusioje 1926 m. sausio 23—24 dienomis Kaune. Joje K. Požela padarė pagrindinius pranešimus apie LKP CK veikimą ir artimiausius uždavinius, apie partijos darbą valstiečių tarpe. Ir šiuose pranešimuose vėl pabrėžiamas "kuo platesnis bendro fronto taktikos vykdymas, ryšių su eiliniaisiais socialdemokratų ir liaudininkų partijų nariais stiprinimas ir atitraukimas jų nuo socialdemokratų ir liaudininkų vadų įtakos; Darbo federacijos darbininkų užkariavimas" (K. Požela. Raštai, p. 273). Rūpinimasis anti-fašistinių jėgų telkimu atsispindėjo LKP III konferencijos rezoliucijoje.

Pačiame seimo rinkimų kampanijos įkarštyje K. Požela 1926 m. balandžio 24 d. buvo suimtas ir įkalintas Kauno kalėjime. Kiek leido nelaisvės sąlygos, jis stengėsi padėti partijai.

Laimėję III seimo rinkimus, liaudininkai ir socialdemokratų buvo priversti įvykdyti kai kuriuos savo rinkiminius pažadus. Jie panaikino karo stovį, priėmė amnestijos įstatymą ir paleido į laisvę politinius kalinius. Remiantis tuo įstatymu, 1926 m. liepos 30 d. buvo paleistas iš kalėjimo ir K. Požela. Jis vėl įsijungė į aktyvų partinį darbą, ši kartą jau legaliai. Kad tas darbas būtų geriau nuo policijos akių paslėptas, K. Požela įstoja į Kauno universiteto Teisių fakulteto ekonomijos skyrių.

Sustiprėjus partinių darbuotojų kadrams, buvo nutarta perkelti į Lietuvą partijos Centro Komiteto Politinį biurą. LKP CK plenumas, įvykęs 1926 m. rugsėjo 2 d. Kaune, Politinio biuro nariais išrinko K. Poželą, J.

Greifenbergerį, F. Abramavičių ir kitus. Plenumas patvirtino K. Poželą LKP CK sekretorium, "Tiesos" ir "Kareivių tiesos" redaktoriumi. K. Požela redagavo taip pat legalų savaitraštį "Darbininkų atstovas", buvo teorinio žurnalo "Vilnis" redkolegijos narys. Be to, jis ne kartą buvo kviečiamas kalbėti darbininkų mitinguose, skaityti paskaitas profsąjungų Vienybės komiteto suorganizuotuose kursuose.

Aktyviai dalyvaudamas politiniame gyvenime ir iš arti stebėdamas Lietuvos įvykius, K. Požela nuostabiai orientavosi politinėje padėtyje. Šiuo atžvilgiu įsidėmėtinas K. Poželos straipsnis "Fašistai organizuojasi, o darbininkams nevalia!", išspausdintas 1925 m. spalio 2 dienos "Darbininkų atstovo" numeryje. Nurodęs į fašistų organizavimosi faktus ir pažymėjęs, kad liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybė jiems kliūčių nedaro, K. Požela rašė: "... kol liaudininkai žais, ginkluoti kademų būriai gali atsidurti palei valdžios įstaigas. Italijoje ir Bulgarijoje dėl liberalų valdžios svyravimo laimėjo fašistai. Kad nepasikartotų tas pats ir Lietuvoje". Pateikęs eilę faktų, kaip trukdoma darbininkams ir valstiečiams organizuotis, K. Požela toliau rašė: "Visa tai eina naudon juodašimčiams kademams ir nenaudon darbininkams ir valstiečiams. Jei tokia padėtis tęsis ir toliau, tai darbininkai ir valstiečiai pamatys sutvirtėjusias juodašimčių jėgas, kurios neša daug baisesnius laikus, kaip buvusieji kademų viešpatavimo metai" (Raštai, p. 313—314). Po poros su puse mėnesių šie žodžiai išsipildė.

Prieš pavojus

Vertindamas reakcijos išpuolį Panevežyje, kur apskrities viršininkas V. Rozmanas 1926 m. lapkričio pradžioje uždarė profsąjungas ir įkalino jų veikėjus I. Gašką, J. Tamošauską ir kitus, K. Požela "Darbininkų atstove" Nr. 30 rašė: "Ar neveikia čia kažkokia trečioji ranka, kuri diriguoja Rozmano juodašimtišką veiklumą, liaudininkų ir socialdemokratų vadovų demokratinį nerangumą ir sąmoningai skina kelią fašizmui?" (Raštai, p. 341). Iš tikrųjų, čia trečiajame ranka buvo Vakarų imperialistai, kuriems rūpėjo paspartinti reakcijos išgalė-

jimą Lietuvoje, kad būtų sustiprintas bendras antitarybinis frontas nuo Baltijos iki Juodosios jūrų.

Savo pranešimuose LKP CK plenuose, Politinio biuro posėdžiuose, spaudoje K. Požela dar ir dar kartą išpėjo darbo žmones apie bręstantį fašizmo pavojų, ragino Komunistų partiją "mobilizuoti visas jėgas kovai prieš fašizmą", šaukė mases "su ginklu rankose stoti prieš fašistus, jei jie pamėgins įvykdyti perversmą" ("Tiesa", 1926. XI, Nr. 53, p. 2).

Tautininkai ir krikščionys demokratai, daugiausia reakcinės karininkijos rankomis, smurto keliu 1926 m. gruodžio 17 d. pagrobė valdžią. Liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybė, nors ir žinojo apie rengiamą fašistų sąmokslą, smurtininkams nepasipriešino. Atvirakščiai, nuverstosios vyriausybės vadovai, K. Grinius ir M. Sleževičius, padėjo juridiskai įteisinti fašistinį perversmą, tuo dezorientuodami dargi savo pačių šalininkus, fašistų priešininkus.

Visu savo svoriu fašistinis perversmas buvo nukreiptas prieš darbininkų klasę, prieš jos revoliucines organizacijas — Komunistų partiją, profesines sąjungas.

Budelių rankose

Jau pirmomis po fašistinio perversmo valandomis buvo suimti Karolis Požela, Juozas Greifenbergeris, Kazys Giedrys, Rapolas Čarnas ir daugelis jų kovos draugų. Norėdami kaip nors pateisinti visuomenės akyse perversmo vykdytojus, fašistai paskelbė prasimanytus gandus, kad jie siekė užkirsti kelią komunistų rengtam sukilimui, kuris turėjęs įvykti 1927 m. sausio 1 dieną šaukto profsąjungų suvažiavimo proga.

Iš tikrųjų gi ne komunistai, o fašistai rengė perversmą. LKP CK Politinio biuro posėdyje 1926 m. lapkričio 3 d. K. Požela savo pranešime kalbėjo: Kadangi mes šiandien dar negalime padaryti dienos kovos obalsiu: "Šalin šioji valdžia", "tegyvuoją darbininkų ir valstiečių valdžia!", — tai obalsio: "Šalin liaudininkų ir socialdemokratų valdžia!" dar nekeliamo. Tuo labiau, kad šiandieną toks obalsis neišvengiamai vestų prie kademų ar fašistų valdžios" (Raštai, p. 327). Vadinasi, Komunistų partijos vadovybė gerai suprato, kad 1926 metų są-

lygomis nušalinti liaudininkų ir socialdemokratų valdžią darbo žmonių jėgomis nebuvę subrendusios nei vidinės, nei tarptautinės sąlygos.

Vykdydami areštus, organizuodami karo lauko teismus, fašistiniai žvalgybininkai įvairiomis provokacijomis stengėsi "įrodyti" fašistinio perversmo reikalingumą. Tačiau tai jiems nepavyko. Demaskavo šį fašistų melą ir Karolis Požela su savo draugais.

Nieko nepesę įprastinio tardymo metu, fašistai pavedė žvalgybai žūt būt bylą su falsifikuoti. Šį uždavinį vykdė politinės policijos skyriaus viršininko pavaduotojas Bronius Vėžys, krikdemų viešpatavimo metais pagarsėjęs revoliucionierių kankintojas.

Veltui K. Požela fašistiniame teisme įrodinėjo, kad jokio konkretaus fakto dėl komunistų perversmo liudininkai nepatikė, kad pas suimtuosius jokių dokumentų dėl sukilimo nebuvo rasta. Tą patį kalbėjo ir J. Greifenbergeris, ir K. Giedrys su R. Čarnu. Ir vis dėlto jie buvo pasmerkti sušaudyti. Šiuo smurtu fašistai dangstė savo pačių nusikaltimus.

Paskutinėse gyvenimo valandose

Priešmirtiniai K. Poželos ir jo draugų laišškai yra gyvas liudijimas, kad pasmerktieji didvyriškai pakėlė paskutines savo gyvenimo valandas.

Gruodžio 27 dieną Karolis Požela, Juozas Greifenbergeris, Kazys Giedrys ir Rapolas Čarnas buvo sušaudyti. Partija neteko savo labiausiai autoritetingų, su pasiaukojimu dirbusių sumanių vadovų.

Skaudus tai buvo nuostolis. Tačiau Komunistų partija nepalūžo. Nepaisant žiauriausio teroro, komunistai tęsė savo darbą, ir jų vadovaujami Lietuvos darbo žmonės pasiekė istorines pergales.

Lietuvos fašistai ilgus metus stengėsi ištrinti K. Poželos ir jo kovos draugų šviesų atsiminimą iš darbo žmonių širdžių. Nepavyko! Karolio Poželos, to partijos numylėtinio, vardas skamba visoje Lietuvoje. Jo vardu pavadintos gatvės, įmonės, kolūkiai, Kauno miesto proletarinis rajonas. Jis įėjo į lietuvių tarybinę grožinę literatūrą, dailės meno kūrinis. Karolio Poželos atminimas visada liks gyvas Lietuvos darbo žmonių širdyse.

KELIONĖS DRAUGEI

Abu drauge mes ėjome
Per vėtrą ir per darganą,
Nes laisvę mes mylėjome
Ir mūsų žemę varganą.

Draugystės jausmą gimusį
Audringi metai grūdino.
Tartum kviečiai arimuose,
Mes laukiam giedro rudenio.

Pažinom meilę, ilgesį,
Ir sielvartą, ir liūdesį.
Širdis gi džiaugsmo ilgisi,
Rods, tik dabar nubudusi.

Laikai kovų ir pergalių
Mūs šviesią laimę didina.
Aš šiandien tau atvert galiu
Vėl širdį, džiaugsmo sklidiną.

Už šypseną, už ašaras,
Pavasarius ir vasaras,
Draugystę mūs džiaugsmingąją,
Už tavo rankų šilimą,
Už laimę stebuklingąją
Dėkoju, miela, mylima.

Antanas Venclova

VĖJO ABEJINGUMAS

Sučiaupęs vėjas lūpas,
Iš lėto gatve krypuoja.
Atrodo jam niekas nerūpi —
Lėtai sau kilnoja kojas.

Nemirksi konduktorėms ir vairuotojams.
Jo mielos mergaitės klypsi.
Šiandieną jis nepagroja joms
Nei greitakakčio rumbos nei lipsi.

Ir nieko jis neužkliudo,
Ir niekam nemažina greičio.
Stebiesi kaip nesiplūdęs
Gali pro šalį praeiti.

Ir jaučias kažkoks arbatinis:
Nei linksmas, nei nusiminęs.
Šypsenų niekam neatima
Ir niekam jų nedalina.

Rimgaudas Graibus

Ispanijos liaudies kovų sunkus kelias

D. M. ŠOLOMSKAS

Šiomet sukanka 30 metų nuo pradžios Ispanijos liaudies kovos prieš tarptautinį fašizmą, už savo šalies ir žmonių laisvę.

Ispanija — sena Vakarų Europos valstybė, kuri seniau buvo labai galinga, valdė plačius Amerikos, Azijos ir Afrikos plotus. Ji su Prancūzija rubežiuojasi Pirėnų kalnuose, iš šiaurės jos krantus skalauja Biskajo užlaja, vakaruose ji prieina prie Atlanto vandenyno, ten pat sausumoje rubežiuojasi su Portugalija, pietuose ir rytuose susisiečia su Gibraltaro pertaka ir Viduržemio jūra.

Ispanija dabar užima 195,504 kvadratinės mylios ir turi apie 35,000,000 gyventojų. Afrikoje ji dar ir dabar turi kelias mažas kolonijas, bet iki 1936 metų ten valdė didelius Maroko plotus.

Ispanija nuo senų laikų buvo monarchija. Senovėje ten žiauriai siautė katalikų inkvizicija. Buvo laikai, kada monarchistų valdžia čigonus kardavo vien todėl, kad jie buvo čigonai.

Vargas ir skurdas sukėlė liaudį prieš monarchiją. 1931 m. balandžio 12 dieną respublikonai laimėjo municipalinius rinkimus. Visoje šalyje prasidėjo demonstracijos, kurios balandžio 14 dieną privertė karalių Alfonsą atsisakyti sosto.

Respublika

Ispanija paskelbta respublika. Gegužės 9 dieną priimta respublikos konstitucija, o 1932 metais nutarta žemdirbių naudai praveisti reformas.

Su tuo šalyje prasidėjo liaudies kova prieš dvarponius, monarchistus ir buržuaziją. Liaudies kovų priešakyje stovėjo Ispanijos Komunistų Partija. 1933 metais ji išleido manifestą, kviesdama dirbančiuosius į bendrą frontą.

1936 metų vasario mėnesį Liaudies Frontas laimėjo rinkimus į parlamentą (kortesą). Jis gavo 268 vietas iš 473. Jų tarpe buvo 16 komunistų. Komunistų Partija pateikė parlamentui programą, kuri siūlė dar-

bininkams 44 valandų darbo savaitę, pakėlimą algų, pagerinimą darbo sąlygų, žemdirbių naudai plačias reformas, plėsti mokslo ir kultūros reikalus. Liaudis rėmė komunistų pasiūlymus. Komunistų Partija per trumpą laiką išaugo nuo 20,000 iki virš 200,000 narių.

Fašistų sukilimas

Išnaudotojai nusprendė nepasiduoti darbo masėms. Jų "Action Popular" organizacija priešakyje su generolu H. Roblesas, buvusiu karaliaus karo ministru, kruopščiai ruošė sukilimą. Pačioje Ispanijoje jie nesitikėjo daug armijos dalinių patraukti, nors jų priešakyje buvo reakcinių generolų ir karininkų, bet Maroke turėjo 15,000 maurų, kuriuos buvo nesunku pervesti į Ispaniją per siaurą Gibraltaro pertaką. Be to, jie iš anksto turėjo Italijos ir Vokietijos fašistų užtikrinimą, kad gaus jų militarinę ir kitokią pagalbą.

1936 metais iš birželio 18 dienos naktį fašistai sukilo. Jie pagrobė pusę šalies nuo Prancūzijos iki Portugalijos. Madride, Barcelonoje, Cartagenoje, Valencijoje ir daugelyje kitų didžiųjų miestų, taip pat šiaurėje, Baskijoje, laimėjo liaudiečiai, nuslopinami reakcininkų sukilimą.

Ilgas karas

Ispanijos reakcinės jėgos tuojuo gavo pagalbą iš Portugalijos ir kitų kapitalistinių šalių.

Iš Maroko buvo pervesti minėti maurai. Iš Italijos pribuvo reguliarios armijos apie 100,000 vyrų. Vokietijos fašistai suteikė sukilėliams karo lėktuvų ir lakūnų, taipgi daug tankų ir artilerijos.

Ispanijos liaudies išrinktą valdžią gynė daugumoje jos karinė aviacija ir geriausi armijos daliniai, bet jie neturėjo pakankamai nei artilerijos, nei tankų, nei amunicijos. Nuo pat pradžios jų didvyriškumas ir pasišventimas buvo svarbiausias jų ginklas. Ispanijos Komunistų Partija šaukė vi-

sus dirbančiuosius į bendrą frontą. Jos Centralinis komitetas atsišaukime sakė:

“Liaudis supranta, koks pavojus grėsia visiems demokratiniais laimėjimams, visoms liaudies laisvėms nuo fašistų laimėjimo... Mes norime išgelbėti savo šalį nuo naujų karinių avantiūrų pavojaus, mes norime gyventi taikoje su visomis tautomis.

Mes giname pačius kilniausius demokratijos principus. Mes kovojame už tai, kad darbininkai gautų gerą atlyginimą, kad jiems nebūtų baisi nedarbo ir bado šmėkla. Mes kovojame už teisingą įstatymų leidimą, už politinių ir socialinių teisių lygybę moterims. Mes kovojame už tai, kad valstiečiai turėtų pakankamai žemės, kad galėtų pragyventi.

Mes norime gerovės visai liaudžiai ir žinome, kad tai šiandien įmanoma tik esant demokratinėi respublikai, ir todėl giname ją lygiai taip, kaip giname tas laisves, į kurias turi teisę Katalonija, Baskų kraštas, Galisija ir Marokas.”

Komunistų partijos balsas buvo išgirstas. Ispanijos liaudis per trejus metus didvyriškai kovojo, gindama Madridą ir demokratinę respubliką. Tik po metų kovos fašistai nugalėjo Baskų angliakasių ir žvejus, užvaldydami jų kraštą.

“Nesikišimo politika” ir Tar. Sąjunga

Italijos ir Vokietijos fašistai atvirai rėmė sukilėlius. Spauloje buvo skelbiama, kad Italija vieną po kitos savo armijos divizijas siuntė į Ispaniją.

Tarybų Sąjunga reikalavo, kad demokratinės valstybės užstotų tam kelią, nes Ispanijoje fašistų laimėjimas stums pasaulį į naują baisų karą.

Anglijos, Prancūzijos ir Jungtinių Valstijų valdančiosios klasės bijojo Ispanijos liaudies laimėjimo. Jos paskelbė “nesikišimo politika”, kuri tikrumoje buvo užblokavimas Ispanijos liaudies respublikos valdžios, kurią išrinko liaudis, nes jai nepardavė nei ginklų, nei amunicijos, nei maisto. Tuo gi kartu sukilėliai fašistai visko gavo, nes ir iš Jungtinių Valstijų prekybos laivai su ginklais, amunicija ir kitokiais reikmenimis plaukė į Portugalijos prieklaikas, o iš ten geležinkeliais ir sunkvežimiais buvo pristatomi fašistams.

Tarybų Sąjunga stojo į pagalbą Ispanijos liaudžiai. Ji gelbėdama nemažai laivų neteko, kuriuos Viduržemio jūroje nuskandino “nežinomi submarinai”. Ji siuntė liaudiesiems ginklų, amunicijos ir maisto. Bet sunku buvo pristatyti į tolimą Ispaniją.

Ispanijoje kariavo apie 600 Tarybų Sąjungos militarinių specialistų, jų tarpe dabartinis TSRS Gynybos ministras R. Malinovskis, maršalas Mereckovas, generolai Šternas, Pavlovas ir Rodimcevas, dabartiniai TSRS maršalai N. V. Ostriachovas ir A. Novikovas ir kiti. Liaudiesių aviacijai vadovavo TSRS generolas Jokubas V. Šmuškevičius, gimęs Rokiškyje, kuris ten vadinosi generolu “Duglas”. Nemažai TSRS kovūnų galvą padėjo, gindami Ispanijos liaudies reikalus.

52 tautų kovūnai Ispanijoje

Ispanijos liaudiesiems į pagalbą atvyko liuosnoriai iš daugelio šalių. Tarptautinėse brigadose ir respublikos daliniuose buvo 52 tautų kovotojų.

Iš Jungtinių Valstijų buvo apie 600 savanorių. Jie buvo suorganizavę Lincolno Brigadą. Jų tarpe buvo būrys ir lietuvių, tarpe jų “Laisvės” ir “Vilnies” redakcijų du nariai. Kovoje prieš fašizmą ten galvas padėjo amerikiečiai: A. Mazurka, A. Ražanskas, E. Mičiulis, J. Baublys ir LLD nariai kanadiečiai: A. Alksnis, Butrimas, P. Grigoravičius ir Malickas.

Didelis skaičius kovotojų buvo iš Lietuvos, iš kurių žuvo žurnalistas A. Jasutis-Julmis, S. Račkauskas, P. Pivariūnas, A. Šilanskis ir daugelis kitų.

Kovojo apie 500 jugoslavų ir arti tiek pat bulgarų, kurie buvo suorganizavę Dimitrovo vardo brigadą. Iš Vengrijos buvo apie 1,500 liuosnorių priešakyje su rašytoju generolu Paulium Lukaču (Mate Zalka). Iš Italijos buvo virš 3,000 kovotojų, kurie buvo suorganizavę Garibaldžio brigadą.

Bendrai liuosnorių skaičius siekė apie 25,000. Daugumoje jie buvo organizuoti į tautinius batalijonus, kaip tai lenkai—Dombrowskio, prancūzai į “Paryžiaus Komuną”, į ševčenkos, Thaelmano, Mickevičiaus ir kitus vienetus, o kiti kovojo bendruose ispanų daliniuose.

Tarptautinės brigados suvaidino labai

svarbų vaidmenį Ispanijos liaudies kovoje, ne vien pabrėždamos darbo žmonių solidarumą, bet ir drąsiai kovodamos. Dažnai jos buvo metamos į pavojingiausius frontus atremti fašistų puolimus.

Karo pabaiga

Bet Ispanijos liaudis pasirodė daug silpnesnė už savo priešus, kuriems visaip kaip padėjo Italijos ir Vokietijos fašistai. Fašistai pirmiausiai nukariavo Baskiją, o paskui perkirto liaudiečių teritoriją, prasiverždami link Viduržemio jūros išilgai Ebro upę.

1939 m. kovo 4—5 dienomis suokalbininkai Kasado, Miacha ir Bestero pagrobė galią į savo rankas Madride ir atidarė fašistams frontą. Ispanijos liaudies respublika buvo nugalėta. Tarptautinių brigadų kovotojai pasitraukė į Prancūziją, kur jie labai nedraugiškai buvo pasitikti ir uždaryti į koncentracijos stovyklas.

Fašistų laimėjimas Ispanijoje priartino Antrąjį pasaulinį karą.

Dabar yra aišku, kad jeigu Vakarų buržuazinės demokratinės valstybės Ispanijos karo metu būtų susijungusios su Tar. Sąjunga ir sudraudusios fašistinius agresorius, tai galimas daiktas, kad Antrasis pasaulinis karas būtų neįvykęs. Bet jos pataikavo fašistams, su jais suokalbiavo, manydamos, kad, po Ispanijos, Vokietijos, Italijos ir kitų Europos fašistinių valstybių smūgiai iš vakarų, o Japonijos iš rytų bus išimtinai nukreipti prieš Tarybų Sąjungą. Istoriniai įvykiai parodė, kad jos labai apsiriko.

ĮDOMUMAI

• Pati veisliausia pasaulyje žuvis — tai žuvis-mėnulis. Ji išneršia iki 300 milijonų ikrų. Žuvies-mėnulio mailius turi didelius spyglius, kurie mažas žuvytes gina nuo plėšrūnų.

* * *

• Sliškai "dirba" be pertraukos visą parą. Specialistai apskaičiavo, kad per dvidešimt metų vienas sliekas gali perdirbti septynis kubinius metrus žemės. Dešimt tūkstančių sliekų gali "išarti" tiek pat žemės, kiek vienas stiprus arklys.

* * *

• Gyvūnų jutimo organai yra žymiai jautresni negu žmogaus. Kad žmogus pajustų cukrų vandens stiklinėje, reikia į stiklinę įmesti visą gramą cukraus. Žuvis cukrų pajus, jeigu vienas gramas bus ištirpintas 20 litrų, musė — 40 litrų, o bitė — 300 litrų vandens.

ATEINA GEGUŽIS

Vėjų sulėks visa ketveria,
Beržo šakas įsiūbuos.
Žemė iš laimės netveria,
Ims ir pakeis rūbus.

Dirvos sugers auksapluoštės
Saulės šypsnius ir nudžiugs.
Žemė nežino, kaip puošti —
Gegužis ateis į svečius.

— — — — —
Ateina gegužis ir dainą
Dainuoja berželiais laukų.
Ateina gegužis, ateina
Ir vėliavų puošias šilku.

Ateina gegužis ir žiedus
Išbarsto gimtinės keliuos.
Suspindi vaivorykštėm lietūs,
Ir žinom, kad dirvos žaliuos.

Jonas Jurevičius

VARPELIAIS TĖVIŠKĖS MIELOS...

Toj tolumoj — lyg akys mirga
Taškai gimtųjų žiburių.
Ir drėksta skruostai, pasiilgę
Vaikystės pasakų gerų,

Kur laumės maudosi, kur gervės —
Tik mostelk — ant sparnų parneš.
Tėvyne! Iš toli, pavargęs,
Nors paviešėt pargrįšiu aš.

Tu man pūga nudegink veidą,
Nuo paakių nutrink raukšles.
Ir viskas, kas svajota, eita,
Vėl atminimais išsilies.

Ir vėl pakvips ant stalo šienas,
Vėl šunys los kažkur nakty.
Tik toly burgzdamos mašinos
Primins, kad metai — nebe tie.

Ir bus daugiau ant stalo valgių,
Ir eglė daug puošniau žērės.
Seni bichiuliai, susižvalgę,
Pakels putojančias taures.

Už tuos, kurie ši stalą mato
Pro skraistę užjūrių miglos.
... Varpeliais žvanga Nauji metai,
Varpeliais tėviškės mielos.

Bronius Mickevičius

O. Kučiauskaitė -- visuomenininkė ir veikėja

PR. BUKNYS

Jauna, tik 15 metų amžiaus, ji atvyko į Ameriką. Dirbdama, mokydamosi ir veikdama ji išsivystė į žymią visuomenės veikėją Amerikos lietuvių gyvenime.

ONA KUČIAUSKAITĖ

Ona Kučiauskaitė yra kilusi iš Naumiesčio, Šakių apskrities. Gimė 1908 metais lapkričio 13 dieną beturčių tėvų šeimoje. Pradinę mokyklą Lietuvoje ji lankė vokiečių kalboje Pirmojo pasaulinio karo laikais, kai vokiečiai buvo Lietuvą okupavę. Vokiečius išvarius, ji lankė ir baigė keturių skyrių lietuvių mokyklą. Toliau lankė Žiburėlio gimnaziją ir baigė tris klases.

1923 m. Onutė atvyko į Ameriką pas savo tėvą Vincą Kučiauską į Baltimore. Nors dar buvo tik 15 metų amžiaus, vargo verčiama nuo pirmųjų dienų turėjo stoti į darbą. Išsimokė siuvimo amato, ir iki šiol tebedirba siuvamosios mašinos operatore vyriškų rūbų siuvykloje ir priklauso siuvėjų unijai.

Jai jau vaikystėje, dar pradinę mokyklą lankant, kaip ji sako, pradėjo rodytis, kad religija nesiderina su gamtos mokslu. Ji kartą mokykloje tą faktą pastebėjo religijos mokytojui kun. Maslauskiui. Kunigas rūsčiai pažvelgęs į ją, po klasės pabarė ir

įskundęs motinai, už ką Onutė buvusi motinos "šiuurkščiai nubausta."

Atvykus į Ameriką pas tėvą Ona radusi daug anti-religinių knygų, nes tėvas priklausė ALDLD ir gaudavo gerų knygų. Jai buvo žingeidu tas knygas pasiskaityti, ir taip ji apsisivietė ir atsikratė religinių prietarų.

Čia atvykusi ji greit susipažino su Amerikos lietuvių progresyvių judėjimu. Neilgai laukusi ji įstojo į ALDLD ir į LDS ir nuo pat įstojimo ji yra tų organizacijų kuopų sekretorė. Kada Baltimorėje buvo pažangiųjų Lyros Choras, ji taipgi buvo jo sekretorė ir organizatorė.

Ona Kučiauskaitė turi gabumų ir žurnalizme. Ji yra nuolatinė "Laisvės" ir "Vilnius" korespondentė. Po savo raštais ji pasirašo "Vincu Duktė".

1943 m. Onutė ištekėjo už Benjamin Buc-ker, Amerikoje gimusio vaikinio. Jiedu susilaukė sūnelio. Po kiek laiko jų šeimyninis gyvenimas pakriko. Onutė likosi be šeiminko su penkerių metų sūneliu, nuliūdime ir varge. Tačiau ji į desperaciją nepuolė. Palikdama vaikutį pas kitus, dieno mis ėjo dirbti į dirbtuvę, vakarais, grįždama iš darbo, pasiimdavo jį namo. Ji panešė daug vargo, bet sūnų išaugino ir leidžia į aukštąjį mokslą. Dabar jis yra Maryland Universitete medicinos fakultete.

Ona Kučiauskaitė yra rūpestinga ir darbšti veikėja. Progresyvei spaudai savo korespondencijomis ji suteikia išsamių žinių iš darbininkų klasės kovų ir iš lietuvių judėjimo. Jos plunksnos vardas yra plačiai žinomas Amerikos lietuvių visuomenei.

Ona Kučiauskaitė yra viena iš pačių veikiausių iš visų Baltimorės pažangiųjų lietuvių veikėjų. Kaip aukščiau pastebėjote, ji yra visų Baltimorėje egzistuojančių progresyvių organizacijų sekretorė ir puikiai atlieka savo organizacines pareigas.

Ji, bendrai su visa Amerikos lietuvių progresyviaja visuomene, rūpestingai darbavosi padėti Lietuvos darbo liaudžiai pasiluo-

AMERIKOS LIETUVIŲ POETAJ APIE JANONĮ

J. PETRONIS

Žinia apie Juliaus Janonio mirtį giliai sujaudino ir už Atlanto gyvenančią pažangiųjų Amerikos lietuvių visuomenę, jos literatus, o ypač poetus. Išreikšdami savo didžios meilės ir pagarbos jausmus Janoniui, šie poetai jo atminimui ne viena proga kūrė eilėraščius ir juos spausdino vietinėje spaudoje.

Pirmasis apie Janonį Amerikoje atsiliepė proletarinis poetas Aure Žvaigas (Rojus Židžiūnas, 1895-1955), tuo metu ką tik pradėjęs reikštis spaudoje. Vos išgirdęs apie Janonio mirtį, jis sukūrė eilėraštį "Ant kapo. (Vaidilos Ainio atminimui)", kurį išspausdino socialistinis lietuvių išeivių žurnalas "Naujoji gadynė" (1917, Nr. 8), o vėliau pakartojo Amerikos lietuvių darbininkų kūrybos almanachas "Atžalos" (Bruklinas, 1921). Atrodo, kad Aure Žvaigas, rašydamas savo eilėraštį, dar neturėjo pakankamai žinių nei apie Janonio asmenį, nei apie jo kūrybą. Todėl šiame kūrinyje maža konkretumo, kalbama apie tylą ir ramybę, kuri supanti poeto kapą, apie "mirąžą slapybės". Aure Žvaigas dairosi, norėdamas pamatyti, "kur ženklas, jog būta didvyrio esybės". Jam baisi yra mirtis, bet

jis, matyt, dar nesugeba suprasti Janonio mirties prasmės, todėl eilėraštį baigia sunkiai suprantama fraze:

Jei žvaigždei užgesus
Nei ženkle nelieka,—
Koks tikslas tad dulkei
Branginti sau vieką?..

Nepalyginamai turiningesnis ir brandesnis buvo kitas Aure Žvaigo eilėraštis—"Juliaus Janonio tvariniai" ("Laisvė", 1922, vas. 17, Nr. 41), matyt skirtas penktosioms poeto mirties metinėms. "Tu nemirei, poete proletarų", — sako autorius, pradėdamas savo eilėraštį. Jis pažymi didžiulę Janonio poezijos ("tvarinių") visuomeninę reikšmę, jos neginčijamą poveikį darbo žmonių sąmonėjimui. Poeto dainos esančios gyvos lietuvių išeivių širdyse, nes jie išgirdo "mūžą naują", nes jiems poetas paliko "Kalvį savo, kuris ne vieno dvasių išvadavo". Aure Žvaigas nurodo, kad Janonio poezijoje gyvai atsispindi "senos tvarkos vaizdai: našlaičių raudos, tamsuolių (t. y. engėjų) orgijos, varguolių skriaudos". Savo poetinius apmąstymus apie Janonio kūrybą Aure Žvaigas baigia tokiu apibendrinančiu posmu:

Pamėgęs Herkulesą—Prometėjų,
jų drąsumu skleidei Tiesos idėją,—
uždegei ne vieną sielą
savo tvariniais,
ne vieną vargšą
nuvedei šviesos keliais.

Nors ir sunkoka poetinė plunksna buvo sukurti Aure Žvaigo eilėraščiai, nors ir nepavyko autoriui poetiškiau išreikšti savo minčių, tačiau šie kūrinių rodė, jog Janonio mirtis buvo didelis smūgis už vandenyno gyvenančiai lietuvių išeivijai.

Čikagos lietuvių pažangiaame dienraštyje "Vilnis" (1926, kovo 23) buvo išspausdintas Jordaus Ario, (1893-1942) dviejų eilėraščių ciklas "Drg. Janonis — kovos dienomis". Pirmame ciklo eilėraštyje "Jo dainos" Janonis apibūdinamas kaip poetas

suoti iš smetoninio fašistinio teroro.

Sutriuškinus fašistinį terorą, Lietuvai tapus tarybine respublika, Ona Kučiauskaitė su didžiu džiaugsmu sveikino Lietuvos liaudį su jos didžia pergale.

Ona veikia ne tik lietuvių judėjime. Ji kaip siuvėja ir Amalgameitų rūbsiuvių unijos narė, savo laikais buvo jos lietuvių skyriuje 218-me trejus metus sekretore.

Nors ji yra pergyvenusi nemažai šeimyninių vargų ir perkentėjusi daug rūpesčių, bet iš visuomeninės veiklos nėra pasitraukusi nė vienai dienai.

Pažangioji Amerikos lietuvių visuomenė sveikina jus, Onute, už atliktus gražius visuomeninius darbus, linki jums geros sveikatos ir sėkmės darbuotis dar daug, daug metų.

marksistas, kūręs kovingas dainas, skatinęs varguolius “parblokšti skriaudėjus”. Ant-
ras to paties ciklo eilėraštis “Prie jojo ka-
po” gerokai primena jau čia minėtą Aure
Žvaigo eilėraštį “Ant kapo”: poeto kapą
gaubianti tyla, tik vėjelis, dainiaus kapą bu-
čiuodamas, mus “už Liuosybę kovon kvie-
čia”.

Yra ir dar vienas Jordaus Ario eilėraš-
tis Janonio tematika — “Kova pagerbkim
dainių!” (“Laisvė”, 1927, geg. 26, No. 124),
skirtas dešimtosioms poeto mirties metinėms.
Pirmame šio eilėraščio skirsnyje Jordus
Aris atkartoja savo ankstesnį eilėraštį “Prie
jojo kapo”, o toliau išreiškia abejojimą, ar
gėlės dar puošiančios poeto kapą, nes “per
dešimtį metų sunykt galėj kapas”. (Matyt,
Jordus Aris nežinojo, kad 1923 m. ant Ja-
nonio kapo buvo pastatytas paminklinis ak-
muo su atitinkamu užrašu). Ir nors “nu-
mirusių kapai sulygsta”,

Bet žmogui—dainiui, tvėrus kūrybą,—
Iš gyvųjų tarpo dvasia nemirt.

Jordus Aris aiškiai supranta visuomeninę
revoliucinę Janonio poezijos reikšmę: po-
etas “dainoj paliko mums kovai ginklą”.
Baigdamas autorius ragina darbininkus vie-
nytis revoliucinei kovai, kuri būsianti geriau-
sias pagarbos ženklas proletariniam poetui.

Jordaus Ario eilėraščiai nepasižymi di-
desniu meniškumu, literatūriškai dar gana
neapdoroti. Jų vertė yra ta, kad juose ke-
liamas Janonio poezijos revoliucingumas,
jos teigiamas poveikis proletariniam lietu-
vių sluoksniams.

Amerikos lietuvių spaudoje buvo pasiro-
dę keli M. Janonienės eilėraščiai, skirti sū-
nui poetui. Ji, kai tik sužinojo apie tragiš-
ką sūnaus mirtį, parašė eilėraštį “Atmenant
sūnų”. Apie tą kūrinėlį Lietuvoje ilgai nie-
kas nieko nežinojo. Išvažiudama į Ameri-
ką, M. Janonienė jį išsivežė su savim ir tik
1940 m. atsiuntė į Lietuvą P. Mikutaičiui,
rinkusiam medžiagą apie poetą. Šiame sa-
vo eilėraštyje M. Janonienė apverkia bran-
gų sūnų, sakosi niekad negalėsianti už-
miršti paskutinį kartą jai ištartų jo žodžių,
nesą būdo jai suraminti. Jos širdies žaizda
užgysianti tiktai tada, kai gulsianti į kapus.
M. Janonienė tebuvo liaudies poetė—daini-
ninkė, todėl ir šis jos kūrinėlis mažai tepri-

mena literatūrinį eilėraštį, o savo intonaci-
jomis ir ritmika daugiau panašus į lietuvių
liaudies raudas: čia išliejamas motinos
skausmas, sulaukus baisiosios žinios apie sū-
nų. Šį kūrinėlį M. Janonienė pasiuntė Bruk-
line ėjusiam pažangiųjų moterų žurnalui
“Darbininkų balsas”, kuris jį išspausdino,
antrašte “Motinos skausmas” (1929, Nr.
10). Bet šis eilėraštis mažai tepanašus į
pirmąjį variantą, kurį M. Janonienė buvo
siuntusi P. Mikutaičiui. Jis yra žymiai su-
literatūrintas. Tik iš atskirų frazių galima
atpažinti, kad tai tas pats eilėraštis. Sun-
ku patikėti, kad M. Janonienė būtų jį įsten-
gusi perdirbti pati. Iš to laikotarpio jos
laiškų matyti, kad rašybos reikaluose ji, ir
Amerikoje gyvendama, daugiau neišpruso.
Greičiausia žurnalo redakcija savo iniciaty-
va perkūrė M. Janonienės eilėraštį.

Tame pačiame žurnale (1929, Nr. 4 ir 9)
buvo išspausdinti dar du M. Janonienės eilė-
raščiai — “Julijū Janonį minint” ir “Atsi-
menant 17 dieną gegužės”. Šie eilėraščiai
irgi, matyt, ne vienos M. Janonienės kūry-
ba, ypač pirmasis, kuriame iš viso nebežy-
mu M. Janonienės individualybės. Ji čia
apie Janonį kalba ne kaip apie sūnų, o kaip
apie pašalinį, apibūdindama jį gana dekla-
ratyviomis, agitacinėmis frazėmis. Pavyz-
džiui, eilėraštis baigiamas tokiu posmu:

Tepildosi žodžiai, ką jis pranašavo,
Teplinta tas darbas, kuris jau pradėtas,
Seni ir jaunuoliai, už laimę mes savo
Darykime žygį, kaip sakė poetas!

Antras eilėraštis pradedamas pirmuoju
asmeniu, skundžiantis diena, kuri “išplėšė
sūnų man mieliausią.” M. Janonienė kele-
tu brūkšnių nubrėžia didvyriškojo sūnaus
paveikslą — kiek jis vargo matęs, kaip sa-
vęs nepaisęs, kaip žadinęs nuskriaustuosius
pakelti galvą prieš engėjus. Motinai skau-
du, bet jai būtų daug lengviau,—

Jei vargdieniai jojo šauksmą
Nors dabar girdėtų,
Tai ir mano širdies kančios
Gal kiek sumazėtų.

“Darbininkų balsas”, spausdindamas su-
literatūrintus, o gal ir taisomus M. Janonie-
nės eilėraščius (pvz., “Julijū Janonį mi-
nint”), matyt, norėjo motinos vardu popu-
liarinti proletarų poetą, suteikti moralinę

paguodą jo motinai.

Vieną M. Janonienės eilėraščių išspausdino ir "Laisvė" (1939, Nr. 118), ji parašė dvidešimt antrųjų poeto mirties metinių progą. Šis kūrinių, atrodo, jau pačios M. Janonienės bus rašytas ar bent mažai redakcijos tvarkytas: paprasti žodžiai, primitivus eiliavimas. Tačiau jame M. Janonienė jau nebesitenkina vien savo sielvarto išsakymu, kaip kad eilėraštyje "Atmenant sūnų", o ragina žengti poeto pramintu taku, kovoti dėl šviesesnės darbo žmonių atities:

Draugai, tęskite jūs jo darbą
Iki paties galo.
Nugalėkit jūs visą
žiaurųjį kapitalą.

Paminėtinas progresyvaus Amerikos lietuvių poeto Prano Kartaus (P. Pakalniškio, 1908—1965) eilėraštis "Prižadas" ("Laisvė", 1937, birž. 19, Nr. 144), rašytas poeto mirties dvidešimtosioms metinėms atsiminti. Autorius čia kitu žvilgsniu pažiūri į Janonį ir jo kūrybą. Jei ankstesni autoriai savo kūriniuose stengėsi atskleisti būdingiausius poeto asmenybės bruožus, jo kūrybos reikšmę, tai P. Kartus pasiryžęs paimti iš Janonio sudaužytojo smuiko stygas ir jas suverti į savąjį smuiką, atseit, kurti proletarinę poeziją. Jis tai iškilmingai pasižada:

Prisiekiu Tau, drauge manasis,
Drauge idėjos,
Drauge dailiosios minties,
ir tau, vaisingoji žeme,
ir tau žydrasis dangau,
kol tyrąjį orą plaučiais alsuosiu,
kol gyslose verdantis kraujas tekės,
Tavosioms stygoms rūdyti neleisiu!

Kaip žinome, P. Kartus sąžiningai vykdė savo pažadą Janoniui — ligi pat mirties kūrė darbo žmonėms poeziją.

Pažangiųjų Amerikos lietuvių spaudoje Janoniui skirtų kūrinių paskelbė ir kai kurie demokratinės-proletarinės krypties Lietuvos poetai, dėl reakcijos persekiojimo ne tik negalėję savo kūrybos laisvai spausdinti Lietuvoje, bet ir patys buvo priversti iš jos emigruoti. Prie tokių priklauso B. Pranskus-žalio, 1923 m. nelegaliai išvykęs į Tarybų Sąjungą ir ten apsigyvenęs, ir Butkų Ju-

zė, 1926 m. laikinai atsidūręs Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Proletarinės poezijos almanache "Švyturys" (Bruklinas, 1932) buvo įdėtas V. Žalio eilėraščių "Vaidilos Ainio atminimui". V. Žalio Janonį vadina naujojo ryto vaidila, kurio skambiosios stygos minios krūtinėje sukėlė nepatirtas jėgas. Eilėraščių autorius ant jo kapo deda iš atminimo žolynų (B. Pranskus asmeniškai pažinojo Janonį) supintą dainos vainiką, kuris poetui visada sakys: "Jis eina tavuoju keliu".

Butkų Juzė "Vilnyje" (1926, kovo 23) paskelbė straipsnį apie Janonį (jis taip pat pažinojo poetą) ir eilėraščių ciklą "Pragiedrulių angoje. (Draugą Janonį minint)", pasirašytą J. B. Miniaus slapyvardžiu. Butkų Juzė šiame cikle Janonio tiesiogiai nemini: čia, kaip jis pats savo prieraiše sako, piešiamos tik "tos apystovos, kuriose drg. J. Janonis, kaip ir kiti tų laikų darbininkų draugai, veikė". Autorius aukština revoliucinės darbo žmonių kovos pakilimą, piešia juodosios reakcijos siautėjimą, skelbia įsitikinimą pažangiųjų jėgų pergale. Kartu cikle atsispindi ir paties Butkų Juzės revoliucinės nuotaikos.

Tokia maždaug Amerikos lietuvių poetų ir pažangiųjų spaudos duoklė Janoniui. Galimas dalykas, kad Amerikoje buvo ir daugiau parašyta bei išspausdinta eilėraščių apie Janonį, tačiau jų man kol kas nepavyko užtikti.

Čia suminėtieji eilėraščiai, lyginant juos su šiuolaikine lietuvių poezija, yra neaukšto meninio lygio. Bet jų visiškai užmiršti negalima todėl, kad jais buvo išreikšta išeivių lietuvių pagarba ir meilė Janoniui — pirmajam lietuvių proletariniam dainiui.

• Vanduo visur reikalingas, o ypač jis reikalingas dykumose, smėlynuose. Bet į smėlį kiek bepils vandens, jis susigers. Dabar Australijos dykumose pradėjo įrengti tvenkinius tiesiog smėly. Tai daroma taip. Iškasa tvenkinį, o dugną iškloja plasmasinu audiniu. Vanduo nesusingeria.

* * *

• Ramiajame vandenyne, Kalifornijos ir Meksikos pakrantėse, gyvena maža žuvis, vadinama granionu. Ji savo ikrus deda sausumoje, pakranatės smėlyje. Stipriai atsispyrusi uodega, ji išsoka iš vandens ir per 30 sekundų padeda ikrus. Tokiu pat būdu žuvis vėl grįžta į vandenį. Ikrai išspaudžia į drėgną smėlį, o po dviejų savaitių iš jų išsiritusias žuvytes bangos nuplauna į jūrą.

Žinios apie naktinį regėjimą

A. MARGOLIS

Šviesai jautri akies dalis — tai vidinis jos apvalkalas — tinklainė. Joje yra sluoksnis specialių ląstelių, kurios savo forma primena lazduotes ir kolbutes. Tai savotiški nervų elementai. Lazdutės daugiausia išsidėsčiusios tinklainės pakraščiuose, kolbutės — josios centre.

Šviesa, patekdama į akį, sukelia joje sudėtingą fotochemijos procesą. Kolbutėse ir lazdelėse atsiradęs regėjimo sujaudinimas perduodamas regėjimo centrums, kurie yra galvos smegenų žievėje. Joje ir atsiranda regėjimo pojūtis. Jei apšvietimas silpnas, sujaudinimas atsiranda lazdelėse, jei stiprus — kolbutėse.

Aiškiausiai daiktų formos suvokiamos centrinėje tinklainės dalyje — geltonosios dėmės srityje, ypač centrinėje jos duobutėje. Šis regėjimas vadinamas centriniu. Ne toks aiškus yra kitos, periferinės, tinklainės dalies suvokimas.

Naktiniai paukščiai — pelėda, šikšnosparnis — ir po žeme gyveną gyvūnai, kaip kurtis, temato sutemoje: šie gyvūnai savo tinklainėje teturi lazdelinį aparatą. Dieniniai paukščiai, kaip vištos, temato dieną, prietemoje jos praranda orientavimąsi erdvėje. Daugelis gyvūnų mato ir dieną, ir naktį.

O kaip žmogus?

Iš tamsos įėję į apšviestą kambarį, iš pradžių smarkiai esame apakinami. Pamažu tai praeina, ir šviesa jau nebeatrodo tokia ryški. Pereidami iš apšviestos vietos į tamsą, taip pat tik palaipsniui pradėdame išskirti daiktus. Akies sugebėjimas prisitaikyti prie apšvietimo laipsnio vadinamas adaptacija.

Didelę reikšmę šviesos jautrumui turi vitamainai, ypač A. Jei žmogaus organizme jo trūksta, gali išsivystyti vadinamasis vištakumas, ir tada žmogus naktį nieko nemato. Bet šis nemalonas reiškinys praeina, pagal gydytojo nurodymus pasigydyčius žuvų taukais, vitamino A koncentratu, vartojant šviežias daržoves.

Akių jautrumas šviesai taip pat sumažėja nuo per didelio nuovargio, nuo nepakankamo miego, per dažno alkoholio ir tabako vartojimo, ilgalaikio triukšmo poveikio. Kofeinai, vitaminų A, B2 koncentratai, padidindami jautrumą šviesai, sutrumpina adaptacijai reikalingą laiką.

Nakties regėjimas bespalvis: jį užtikrinančios lazdelės neskiria spalvų. Naktį spalvas tegalima skirti pagal spalvos intensyvumą. Šviesiausios atrodo mėlynos — žalios spalvos, tamsesnės — oranžinės ir raudonos. Raudona aguona ir mėlyna rugiagėlė sutemoje visai kitaip atrodo: aguona — juoda, o rugiagėlė — šviesiai pilka.

Tamsos adaptacija kai kada labai smarkiai susilpnėja, sergant tinklinės kraujagyslių ir apvalkalų, regos nervo ligomis, gliaukomis ir esant stipriai trumparegystei. Susilpnėja ji ir žmonėms, kenčiantiems kepenų negalavimus, nes tada sumažėja vitamino A kraujuje.

Kaip tamsoje greičiau susiorientuoti? Paprasčiausias būdas — pabūti visiškoje tamsoje prieš išeinant iš patalpos. Taip pat ir pabuvus kambaryje, apšviestame raudona šviesa, pereinant į tamsą, akys jau bus prie jos prisitaikiusios. Tokį pat rezultatą duoda ir raudono stiklo akiniai apšviestoje patalpoje. Tokių akinių rėmai turi būti priglundę prie veido, kad šviesa į akis nepatektų iš šonų.

Geras regėjimas tamsoje labai svarbus daugelio profesijų žmonėms — lakūnams, jūreiviams, šoferiams. Jiems ypač svarbu, kad darbo vieta ir prietaisai būtų racionaliai apšviesti, jie turi gerai orientuotis vietovėje, patalpoje ir gerai žinoti daiktų išsidėstymą.

Kad pagerėtų regėjimas tamsoje, reikia pakankamai vartoti vitaminų. Svarbios ir bendrai stiprinančios bei higienos priemonės. Labai padeda treniruotės — sportiniai žaidimai sutemoje: tinklinis, krepšinis ir kt.

Raganavimas, burtai ir kiti okultiniai menai

DR. A. PETRIKA

Retai kas taip giliai įsibrėžia bei įsisiurbia į žmogaus sąmonę kaip prietarai, kurie sugeba prisitaikyti prie bet kokios tikėjimo formos. Jie dominavo pagonių ir judėjų religijoms, nuo jų nebuvo laisva nei krikščionybė. Prietaringumas yra tariamų burtų, raganavimo bei kitų okultinių menų tėvas.*) Kas pagaliau yra demoniškumas**) ir kitos „šventosios magijos“ šakos, kaip pav. nekromatija***), piromantija, geomantija, divinizmas (ateities įvykių pranašavimas) ir kitokie rytietiški spėliojimai? Tai vis prietarų įsikūnijimas.

Su tariamais „burtininkais“ buvo kovojama nuo labai senų laikų. Vienuoliktojo amžiaus pradžioje Norvegijos karalius Olafas, norėjęs apkrikštyti savo kraštą, buvo tikras ragangaudys. Kartą jis surinko gana didelį būrį abiejų lyčių „burtininkų“ ir uždarė juos tuščiam kluone. Ten jis juos gerai pavaišino, nugirdė ir kluoną padegė. Gyvas paspruko tik vienas „burtininkas“, o visi kiti sudegė. Kitą kartą jo kariai užklupo pilną laivą „burtininkų“-ekskursantų ir, jo įsakymu, visus prigirdė. Sugavęs tasai šventeiva karalius vieną tariamą „burtininką“ — uždėjo jam ant nuogo pilvo pilną puodą karštų žarijų ir laikė tol, kol tas mirė.

Tokie „misionieriški“ karaliaus darbai buvo daromi „didesnei dievo garbei“, kovai su „erezija“ ir uolesniam krikščionybės platinimui!

*) **Okultizmas** (iš lot. „occultus“, paslėptas): magija, teosofija, kabalistika—mokymas, jog yra slapčių, mokslo sistemon neįtrauktų gamtinių ir dvasinių reiškinių, susietų su nežinomomis jėgomis ir įtakomis.

) **Demonologija—lyginamųjų religijų mokslo šaka, tirianti tikėjamą demonais (velniais), aiškinanti jų kilmę, vaidmenį ir santykius su žmonėmis. **Demonomanija** — protinis susirgimas, įsivaizdavimas esant velnio apsėstam. **Demonografija** — aprašinėjimas tariamojo demono darbų ir galios.

***) **Nekromatija** (iš graikų „nekros“, numirėlis)—žyriavimas, spėliojimas ateities įvykių velnio pagalba. **Nekromantai** — tikį žyriavimo kultą. **Nekrologas** — rašinys, skirtas mirusiojo darbų aprašinėjimui.

Gilioje senovėje bažnyčia ir valstybė „burtininkų“ atžvilgiu buvo gana tolerančios. Ši kultą drausdavo tik tuo atveju, jei iš tokio pranašavimo kas nors nukentėdavo ar mirdavo. Burtininkystė buvo laikoma tik liguista deliuzija, kuria tikėjo vien prietaringi individai. Tačiau tokių lengvatiškių buvo ir gana aukštose visuomenės sferose. Pav. Santiago (Ispanijoje) arkivyskupas Pedro Monozas už nekromatijos praktikavimą buvo popiežiaus Honorijaus III uždarytas San Lorenzo hermitaže. Pagaliau tryliktojo amž. pradžioje inkvizitoriai savo žiaurum pavyzdžiu užkrėtė ir šiaip bažnyčios bei valstybės pareigūnus. 1314 m. Parvyžiuje sudeginta viena „burtininkė“. Ispanijoje (Kastilijoje ir Aragonijoje) buvo deginami „burtininkai“ gana dideliais kiekiais, tarp kurių buvo nemaža ir žydų astrologų*) bei alchemikų**).

Katalikų bažnyčios vadų susirinkimas Valencijoje 1248 m. nutarė, jog inkvizitoriai neturi kištis į burtininkystės ar raganystės sritį; tai esąs grynai vyskūpų reikalas. Gi popiežius Inocentas IV savo bule „Ad extirpanda“ 1252 m. sutapatino burtininkystę su erezija. Tačiau pop. Aleksandras IV bule „Quod super nonnullis“ inkvizitoriams leido kištis į burtininkystės reikalus tik tuo at-

* **Astrologija**—būrimas iš dangaus reiškinių, pagrįstas seniau paplitusiu įsitikinimu, jog žvaigždės ir planetos veikia paskirų asmenų, visuomenės ir valstybės likimą. Jau 2,500 metų prieš mūsų erą chaldėjai Babilonijoje ir Asirijoje buvo nustatę astrologijos sistemą. XVII amžiuje, astronomijos mokslui augant, astrologija smuko, kol pagaliau, dėl jos klaidingų pranašysčių, buvo visiškai diskredituota.

** **Alchemija** (iš arabų „Al kimija“)—pradinio chemijos mokslo plitimo laikotarpis, pradedant IV ir baigiant XVI amžiaus viduriu. Alchemija kilo Egipte. Jos eksponuotojai bandė paprastuosius metalus paversti tauriaisiais metalais, ypačingai auksu bei sidabru. Nors jiems taj padaryti ir nepavyko, vistiek jų nuopelnai tyrėjams chemijos mokslui gana dideli. Alchemikai surado ir ištyrė daugybę cheminių junginių ir paruošė dirvą tolimesniam chemijos mokslui plėtotis.

veju, jei ten buvo erezijos požymių, o pop. Bonifacas VIII tai įtraukė į kanonų knygą.

Bet ši distinkcija buvo taip nežymi, kad sunku buvo ją išžiūrėti. Kiekviename nuo bažnytinės regulos nukrypime subtili inkvizitorių kazuistika galėjo surasti "erezijos" elementų; skirtumas galėjo būti tik laipsnyje, o ne esmėje.

Prie "erezijos" buvo priskirta net alchemija ir astrologija. Bažnyčios tėvai samprotavo, jog be šėtono pagalbos metalų ar elementų transmutacija (pav. gyvsidabrio virtimas auksu, vandenilio helijum, etc.) negalima, o astrologija esanti gimininga rytietiškam fatalizmui, kas prieštarauja laisvai žmogaus valiai ir dievo potvarkiams.

Tačiau nors teologas Tomas Akviniėtis ir sakė, jog astrologų pranašystės, tai šėtono machinacijos—inkvizicija į tai žiūrėjo pro pirštus, nes, kaip teisingai G. Savonarola teigė, pati bažnyčia buvo valdoma astrologų. Be astrologų patarimo, nei žingsnio nežengė dažnas prelatas ar kardinolas, nors Jonas Salisburietis *) jau dvyliktajame amžiuje astrologiją pasmerkė kaip priešingą bažnyčios kanonams (įstatymams). Atrodo, jog tų kanonų maža kas paisė. Didžiausias XIII-jo amž. antrosios dalies gydytojas ir astrologas buvo Petras Abanietis, kurio doktrinas išpopuliarino Paduvos universitetas. 1303 m. Petras Abanietis parašė knygą "Conciliator Differentium", kurioje jis kone nulifikavo dievo rolę visatos tvarkyme; viską jam nusakė žvaigždės bei jų konstiliacijos (grupuotės). To tai jau inkvizitoriams buvo perdaug: jie jį apkaltino "erezija" ir iškėlė jam bylą inkvizicijos teisme. Laimei, prieš pat teismo dieną, 1316 m., jis mirė. Inkvizitoriams betgi to dar nepakako: jie vistiek jį pasmerkė ir iškasė jo kaulus sudegino; kartu sudegino ir jo knygą. Vėliau, kai jau inkvizitorių karštingė atslūgo, paduviečiai jam pastatė paminklą kaip vienam jų garbingiausių sūnų!

Taip eina pasaulio garbė ir reikalai!

Petro Abaniečio likimo susilaukė ir kitas žymus astrologas Cecco d'Ascoli, parašęs knygą "Sphaera de Sacrobosco". Jį sude-

gino popiežiaus inkvizitoriai Bolonijoje 1327 metų pabaigoje.

Tryliktojo amž. gale burtininkavimą inkvizicija oficialiai paėmė savo jurisdikcijon. Burtininkystė formaliai buvo pripažinta erezija, baudžiama mirtimi. Inkvizicinės represijos burtininkystę išpopuliarino iki tol negirdėto lygio. Vienas kaltinimų prieš popiežių Bonifacą VIII Luvro susirinkime 1303 m. buvo tas, būk jis susinešinęs su velniu, kuris jam sistemingai raportuodavęs apie ateities įvykius (astrologija) ir būk jis pats užsiiminėjęs burtininkavimu. Tuo patim laiku Koventro (Coventry) vyskupas, Anglijos karaliaus Edvardo I kasininkas, buvo kaltinamas žmogžudyste, simonija (kyšininkavimu), ištvirkavimu, ir burtininkavimu. Jį gynė pats karalius ir pop. Bonifacas VIII nuo bausmės atleido. Varnas varnui akies nekerta! Buvo teigiama, jog ir pop. Jonas XXII savo amžiaus gale naudojęsis įvairių pranašautojų patarimais. 1323 m. Sarcellės (Prancūzijoje) cistersų vienuolyno abatas ir keli vienuoliai turėjo ryšių su "burtininkėmis". 1330 m. pop. Jonas XXII burtininkystę buvo ištraukęs iš inkvizitorių jurisdikcijos, bet Grigalius XII 1374 m. vėl ją pavedė jų globai. Atrodo, kad ir "neklaidingieji" popiežiai ne vienodai į ją žiūrėjo.

Kai išprotėjusį Prancūzijos karalių Karolį VI jokie gydytojai negalėjo išgydyti, 1387 m. pasisiūlė tai padaryti du augustinijonų ordino kunigai-vienuliai, gerai nusimaną okultizmo mene. Juodu pripažino, jog karalius esąs užburtas ir jog tik burtai jį gali išgydyti. Jie bandė karalių gydyti visokiom inkantacijom bei invokacijom, bet tai nieko nepadėjo. Tuomet abiem nukirto galvas. 1403 m. atsirado kitas kunigas, Ives Gileme, kuris sakėsi turįs pažinčių su trimis velniais ir jie tikriausiai karalių išgydysią. Kai ir tai nepadėjo, minėtasis kunigas, su savo pagalbininkais, buvo apkaltinti burtininkavimu ir visi ant laužo sudeginti.

Inkvizitoriai "burtininkes" bei "raganas" nepaprastai žiauriai kankino, reikalavo, kad jos prisipažintų turėję intymių ryšių su velniais ir išduotų jų sandarbininkes. Nepakęsdamos kankinimų, nelaimingos moterys "prisipažindavo" prie visokių fantastinių

*) Jonas Salisburietis (John Saresberiens)—1115-1180 m., anglų scholastas ir humanistas.

darbų, kuriais tik budeliai jas įtaigodavo. Pav. pririšdavo aukštiekninką moterį prie suolo ir pro burną pildavo šaltą vandenį. Pildavo tiek, kiek tik jos viduriai galėjo sutalpinti, o po to mušdavo kultuve per jos išsipūtusį pilvą, kol vandenį išvarydavo laukan. Šią procedūrą budeliai kartodavo iki jiems tai nusibosdavo. O kai ir tai nepadėdavo, tuomet moterį rišdavo prie rato ir laužydavo jai kaulus, badydavo yломis panages, degindavo kūną įkaitinta geležimi ir pan. Taip savo aukas inkvizitoriai kankindavo, kol jos "prisipažindavo", o po to — gyvas sudegindavo! Mat, "kalta" žmogų smagiai spirginti!

Kilmingas burtininkas ir žudikas

Bene tik įdomiausia burtininkavimo byla buvo Prancūzijos maršalo Gilles de Raiso. Jis buvo kilęs iš kilmingos Montmorency šeimos, gimęs 1404 m. Anksti netekęs tėvo, jis augo girtuoklio bei šventeivos tėvuko įtakoje. Tačiau ir ta įtaka jis tuoj nusikratė — tapo laisvas kaip oro paukštis. Ne stebėtina dėl to, kad religija ir lytinės aistros gana anksti tapo jo gyvenimo siekiniu. Jis buvo gabus ir nepaprastai turtingas. Būdamas dar gana jaunas vedė irgi turtingą merginą. Jo giminės ir draugai buvo "aukštosios visuomenės" parinktiniai, jis pats — baronas. Savo dvarų skaičiaus veikiausiai nei jis pats nežinojo. Jis turėjo kelių šimtų riterių privačią kariuomenę. Būdamas 25 metų amžiaus jis jau buvo karaliaus kariuomenės maršalas, o Britanijos*) hercogas Jeanas V pasiskyrė jį savo pavaduotoju. Žodžiu, garbė ir turtas jį supo iš visų pusių. Merginų ir jaunų moterų būriai sekė kiekvieną jo žingsnį.

Gilles de Raisas buvo išsimokslinęs, kultūringas žmogus: mėgo literatūrą, meną, muziką, dramą. Kur tik jis keliavo, šeši stiprūs vyrai paskui jį nešė kilnojamuosius (portable) vargonus. Jis turėjo privatų vargonininką, darbininkus, muzikantus, deklamuojuosius, šokėjus ir kt. Žodžiu tariant — jam nieko netrūko, visko buvo su kaupu. Persisotinęs natūraliomis linksmybėmis, savo išlepintom aistrom tenkinti jis pradėjo ieškoti nenatūralių būdų bei priemonių

*) Britanija — Prancūzijos provincija.

—pedarastijos (sodomijos) ir pan. Nuo 1432 m. jis pasišalino iš visuomenės akių, nedomino jo nė karinė egzotika. Jis tapo fiziniu, psichiniu ir moraliniu iškrypėliu. Pinigus mėtė be atodairos, dėlto prasiskolino ir turėjo pardavoti savo pilis, dvarus, bei miškus. Savo išgverusiom aistrom tenkinti jis naudojo jaunus abiejų lyčių vaikus (berniukus ir mergaites), o paskui juos žudė. Kai dvi parduotas pilis jam teko vakuoti, iš griovių buvo ištraukta po 40 vaikų griaučių ir sudeginta. Vėliau jis lavonus degindavo specialioje krosnyje. Gyvųjų aukų jam parūpindavo parinkti agentai, vyrai ir moterys, kurie važinėjo po visą kunigaikštiją ir viliojo neapdairius jaunuolius į jo bučių. Patenkinęs savo gašlumą, jis vaikus nukankindavo lėta mirtimi; iš to jis turėdavo nepaprastą pasitenkinimą. Iš nužudytų jaunuolių, širdžių ir kitų organų jis darė aukas šėtonui, iš kurio tikėjosi, kaip Faustas, aukso, garbės ir išminties. Jis turėjo pasisamdęs net italą magiką-burtininką Fr. Preglatį, žadėjusį jam prišaukti velnią, kuriam jis buvo savo krauju pasirašęs testamentą.

Tokį dvilypį gyvenimą Raisas gyveno aštuonerius metus, kol 1440 m. už tą bestijišką jį turėjo savo galva sumokėti! Manoma, jog šis žvėris žmogaus kailyje nukanokino 700 ar 800 jaunuolių.

Gilles de Raisas garbino velnią, tikėjo jo burtais bei pats burtininkavo ir tuo patim kartu — buvo pavyzdingiausias katalikas! Jis reguliariai lankė bažnyčią, daug meldėsi, dažnai ėjo išpažinties, priiminėjo komunią ir stropiai pildė visas kitas praktikuojančio kataliko konfesines prievoles. Be to, jis savo lėšomis buvo įruošęs ištaigią koplyčią, ten išlaikė kunigą ir kitus tarnus. Katalikų bažnyčią bei vienuoliją jis rėmė gausiomis aukomis. Karaliaus rūmų pareigūnai, aukšti bažnytinės ierarchijos vadai bei inkvizitoriai — buvo jo gerbiami svečiai ir bičiuliai. Gerbdamas bažnyčią ir religiją jis tikėjo, jog dievas visas jo nuodėmes atleis ir jis be bėdos pateks dangaus karalystėn. Ypatingai jis tuo buvo tikras dar ir dėl to, kad reguliariai pirkdavosi popiežiaus pardavojamas indulgencijas, garantuojančias pilnutinį nuodėmių atleidimą.

Dabar gali atrodyti keistoka, kad taip il-

gai tasai vampyras be nuožiūros čiulpė jaunuolių kraują. Tai galėjo įvykti tik feodalinėje santvarkoje, kai dvarininkas buvo visagalis valdovas, kai jo privilegijų niekas nevaržė ir nekontestavo. Be to, tuo metu varguomenės gyvybė buvo pigi, jos buvo didelis perteklius, jaunamečių vaikų itin. Antra, niekas nedrįso iškelti bylos tokiam stambiam dvarininkui, baronui, valstybės ramsčiui, bažnyčios mecenatui, kariuomenės maršalui, turinčiam protekciją pas karalių ir popiežių. Žmonės skundėsi, jie numanė kur jų vaikai dingsta, bet jų skundų niekas neklausė, o paremti savo nuožvalgų faktais — jie negalėjo. Kasdien ateidavo būriai pavargėlių vaikų prie pilies vartų prašyti išmaldos. Juos tarnai išleisdavo pilin, žadėdami jiems maisto. Dažį jų vėliau išleisdavo, o kitus pasilikdavo.

Pagaliau Raiso tariamas bičiulis, Britanijos hercogas Jeanas V-sis, pigiai sąlyginiai pirkęs kelis jo dvarus, panoro juo nusikratyti ir iš to pasipelnyti. Jis įskundė Raisą arkivyskupui ir vyriausiam inkvizitoriui, o šie jam iškėlė bylą. Pradžioje jis bandė išsiginti, būk nieko apie tai nežinąs, bet kai jo tarnai ir burtininkas Preglatis prisipažino, — negalėjo išsiginti nė Raisas. Inkvizicijos teismas jį nuteisė už burtininkystę ir turėjimą santykių su velniais (demonialybė), bet apie vaikų žudymą **nieko neužsiminė**. Pasmerkęs, bet bausmės neskyręs, bažnytinis teismas jį pavadė pasaulietiskajam tribunolui, kuris iškėlė ir žudynių klausimą. Tuomet Tour Neuve mieste Raisas buvo nuteistas pakarti ir sudeginti. 1440 metų gale jis tarp dviejų jo sandarbininkų buvo pakartas.

Ryšium su Raiso byla visu ryškumu iškyla ta baisi nelygybė, kuria inkvizitoriai reagavo į tolygius nusikaltimus. Eiliniam piliečiui iš anksto kodekse buvo numatyta bausmė ir jokių nukrypimų nuo tradicinės procedūros nebuvo daroma. Tačiau jei nusikaltėlis buvo baronas, turtingas ir ypatingai bažnyčios mecenatas—jam buvo teikiama visokių lengvatų, visokių privilegijų. Raisas buvo ekskomunikuotas eretikas, burtininkas, velnio garbintojas, žudikas, pederastas (sodomistas). Tačiau prieš mirtį nuo jo ekskomunika buvo nuimta; jam leista at-

likti išpažintį, visos jo baisesios nuodėmės atleistos ir jam duota komunija. Prieš mirtį jis prašė, kad jo mirties dieną vyskūpas ir visi kiti bažnyčios dignitarai atliktų iškilmingą eiseną gatvėmis, nešdami vėliavas, giedodami šventas giesmes ir meldamiesi už jį. Žinoma, už visa tai buvo riebiai užmokėta. Jam buvo leista pasirinkti tokią ekzekucijos valandą, kokia jam patiko. Jis reikalavo, kad būtų palaidotas karmelitų bažnyčioje, kur yra baronų bei hercogų karstai, ir atlaikyta iškilmingos mišios. **Visa tai buvo padaryta!** Dar daugiau: jo turtas, kaip kad kitų nužudytų "eretikų", **nebuvo konfiskuotas**, bet pavestas jo našlei ir broliui, o nuskriaustosios šeimos, kurių vaikus tasai žvėris nukankino, — **nieko negavo!** Burtininkas Preglatis ir agentai, pristatinėję jam vaikus, liko nenubausti. Kodėl? Aišku, kas nors už tai gavo krūvą pinigų.

Sulyg jo nusikaltimo, Raisas turėjo būti gyvas sudegintas. Tačiau jam taikyta **lengvesnė** mirtis — jis pirma buvo pakartas ir tik negyvas įmestas laužan. Raisą, vos spėjus įmesti į degantį laužą, dar nei lavonui nespėjus apsvilti,— jo bičiulės moterys jį iš laužo ištraukė ir suruošė jam tikrai baroniškas laidotuves, su visomis bažnytinėmis apeigomis. Nei valstybės, nei bažnyčios pareigūnai tų moterų **nesulaikė!** Aišku, jog taip buvo iš anksto susitarta. Pinigas kalba, pinigas tyli! Popiežiaus inkvizitoriai šio šlykštaus žudiko išgelbėti negalėjo; jo nusikaltimai buvo per daug aiškūs, bet jam bausmę jie kiek galėdami lengvino.

Raganavimas Vakarų Europoje

Tikėjimas raganavimu Vakarų Europoje prasidėjo kiek vėliau, nei burtininkavimu. Teigiama, jog šis menas išaugo iš paprastosios burtininkystės. Jis vystėsi veik išimtinai tamsios, prietaringos varguomenės tarpe. Gi burtininkyste, iš antros pusės, buvo susižavėję daugelis dvarininkų, vienuolių, kunigų, vyskupų ir net popiežių. Liaudis tuo metu buvo feodalų baisesiai išnaudojama, ji neturėjo jokių teisių, niekur negalėjo rasti teisybės ar teisingumo, niekam negalėjo pasiskusti. Dvarininkai ir bažnyčios pareigūnai ėjo išvien prieš eilinius žmones. Todėl ji (liaudis) kartais susigundydavo antgamtinēm iliuzijom, kuriose rasdavo susiramini-

mo. Dalis jos naiviai tikėjo, jog "susidėdami su velniu" galės praturtėti ar bent savo skriaudėjams atkeršyti. O kai raganavimą kaip "ereziją" pradėjo inkvizitoriai persekioti, jie tą meną negirdėtai išgarsino. "Raganavimu" buvo kaltinamos daugiausia moterys. Viena kankinama "ragana", norėdama išvengti nežmoniškų kančių, inkvizitoriams prisispyrus reikalaujant, įvardindavo visas savo pažįstamas moteris kaip sandarbininkes. Tuomet inkvizitoriai čiupdavo visą būrį. O tos, savo keliu, kankinamos, — įvardindavo kitas.

Buvo sakoma, jog tariamosios "burtininkės" galėjo tik ką "apkerėti", o "raganos" jau buvo daug "pranašesnės". Jos turėdavę naktinius seansus su velniais kur tai už Jordano upės, kurią jos pasiekdavę labai greitai, nujodamos ant šluotkočio. Ten jos keldavę didžiausias iškilas. Pirmiausiai jos buvę vaišinamos visokiais valgiais ir gėrimais, o po to nusilenkdavę velniui, pasivertusiam ožiu ar bedžione. Puota baigdavusi visuotine lytine orgija su velniais, pasivertusiais į vyrus ar moteris (incubi & succubi). "Raganas" būk tai velnias ženklines savo kanopa (stigma diabolicum). "Raganų" vyrai būk tai visai nežinodavę, kad jų žmonos išskridusios į seansą, nes žmonos vietą lovoje užimdavęs velnias, pasivertęs į moterį.

Demonologai ir demonografai savo raštuose sako, jog tų naktinių sąskrydžių—"sabatų" (dominae nocturnae) vadovė buvusi mitologinė deivė Diana ir jos draugė Minerva. Inkvizitorius Sprengeris parašė net knygą "Malleus maleficarum" ("Raganų kūjis"), kurioje jis išdėstė visą burtininkystės bei raganavimo meną ir kovos būdus su juo. Kitas inkvizitorius Nideris dėstė raganavimo teoriją savo knygoje "Fornicarius" (1337 m.). Popiežiai Jonas XXII, Mikalojus V, Eugenijus IV, Inocentas VIII, Grigalius XI, Pijus II, Kalikstas (Calixtus) III, Aleksandras VI, Julijus II, Andrianas VI, Leonas X ir kiti laikė šią ligotą iliuziją **tikrenybe** ir ragino inkvizitorius ją "energingai naikinti". Ta nešvankia fikcija tikėjo ir šv. Augustinas.

Demonologai teigė, jog "raganos" ėdą vaikus ir kaimynų gyvulius. Už visokias gy-

venimo nelaimės prietaruose kunigų išauklėti tamsūs žmonės kaltindavo "raganas". Pakako tik klebonui ar inkvizitoriui pasiskusti, jog tavo javus ledai iškapojo dėlto, kad Jonaitienė ar Juozaitienė juos apkerėjusi, ir vargšė moteris buvo suimta, kankinta ir—dažniausiai—sudeginta. Liūdininkų nereikėjo, nes budeliškais kankinimais iš jos buvo išgautas "prisipažinimas" bei kitų įvardijimas. Inkvizitoriai griebė įvardintąsias, o kankinamos, vėl įvardijo savo pažįstamas ir iš tos grandininės reakcijos užvirdavo kaimė didžiausia "raganų" gaudymo epidemija! Popiežius Inocentas III 1484 m. savo bule "Sumis desiderantes" užgyręs šias žudynes dar užpylė smalos statinę ant degančio laužo. Inkvizitorių sprendimas buvo galutinis, apeliacijų daryti neleido.

Daugiausia abiejų lyčių "raganų" bei "burtininkų" buvo sudeginta Prancūzijoje, Austrijoje, Italijoje ir Vokietijoje. Įrodyta, jog tik vienoje Vokietijoje buvo nužudyta apie 100,000 tokių "nusikaltėlių". Šis masinis žudymas dūravo daugiau kaip 200 metų. Pirmiausiai jis baigtas Prancūzijoje, 1491 m., kai jau beveik visi kaltinamieji buvo išmire, Parlamentas pripažino, kad tokie nuteisimai buvo **nelegalūs** ir įsakė juos sulaukyti, o Burgundijos provincijoje inkvizicijos kankiniams net pastatyta paminklas.

Nuo tada "raganų" deginimas Prancūzijoje sulaukytas. Tai buvo švietimo amžiaus, renesanso ir liaudies protestų išdavas. Jei-gu tokį sprendimą būtų padaręs Vienos katalikų susirinkimas 1310 m., būtų buvę išgelbėta nuo laužo ugnies šimtai tūkstančių žmonių, kuriuos surijo popiežinės inkvizicijos hydra!

Tačiau Italijoje, Austrijoje ir Vokietijoje tasai gėdingas darbas ėjo kaip ėjęs. Tirolyje 1499 m. laužai liepsnojo visu smarkumu. Brešioje 1510 m. buvo sudeginta 70 moterų ir tiek pat vyrų. Komo miestelyje 1514 m. sudeginta 300 žmonių. 1518 m. Venecijos senatui inkvizitorius raportavo, kad jis jau sudeginęs 70 "raganų" ir kita tiek dar turįs kalėjimuose, o kaltinamų "raganyste", tik dar nesuimtų, esą apie 5,000, t. y.—apie ketvirta dalis visų Valcamonica slėnio gyventojų! Kunigaikštijos seniorija

prieš tokį masinį žmonių žudymą užprotestavo ir bandė iškeltą inkvizicijos ranką su laikyti. Tas labai supykė pop. Leoną X ir jis 1521 m. išleido bulę "Honestis", kuria įsakė inkvizitoriams koenergiškiausiai varyti savo darbą pirmyn, o pasaulietiniams pareigūnams ar bendruomenėms, kurios tik inkvizitoriams kliudys,—be atodairos skelbti ekskomuniką bei interdiktą.

"Raganos" retai kada buvo deginamos po vieną, dažniausiai desėtkais ar šimtais. Genovos vyskūpas trijų mėnesių eigoj sudegino 500 moterų, Branderburgo vyskūpas 600, o Wurzburgo vyskūpas dar geriau "pasižymėjo"—jis sudegino 900. Savoy apygardos vyskūpas sudegino 800. Žmonės buvo inkvi-

zitorijų deginami masiniai, be jokios atodairos ar kokios jų kaltės!

1586 m. Pareinyje pavasaris buvo vėlybas, dėlto Trevės arkivyskūpas įsakė Pfalze sudeginti 118 moterų ir 2 vyrų, kaltindamas juos tuo, būk jų inkantacija užvilkinusi pavasarį. Parano srities bažnytininkai-inkvizitoriai nerausdami gyrėsi, kad jų pastangomis per 100 metų, pradėdant 1404 metais, buvo sudeginta ne mažiau kaip 30,000 "raganų", "kuriuos galėjusios sunaikinti visą pasaulį". Jeigu jau jos buvo tokios "galingos", tai kodėl jos nesunaikino didžiausią savo priešą—inkvizitorius?

Kiek nekaltų žmonių "šventoji inkvizicija" nužudė — veikiausiai nė ji pati nežino ir žinoti nenori!

TURINYS

Lizdelis. Eilėraštis. Vladas Kupris	34
J. Janonio 70-osios gimimo metinės. V. Kubilius	35
Gintaro paukštė. Eilėraštis. Ed. Mieželaitis	37
Į katalikų mases smelkiasi naujos idėjos. V. Niunka	38
Senos akys. Eilėraštis. Algimantas Bučys	41
Apie įžymųjį Amerikos darbininkų vadą. A. Bimba	42
Pavasaris. Eilėraštis. Elvyra Kubiliūtė	45
Akys. Eilėraštis. Juratė Jakelaitytė	45
Karolis Požela: jo gyvenimas ir veikla. R. Šarmaitis	46
Kelionės draugei. Eilėraštis. Antanas Venclova	50
Vėjo abejingumas. Eilėraštis. Rimgaudas Graibus	50
Ispanijos liaudies kovų sunkus kelias. D. M. Šolomskas ..	51
Ateina gegužis. Eilėraštis. Jonas Jurevičius	53
Varpeliais tėviškės mielos. Eilėraštis. Bronius Mickevičius	53
O. Kučiauskaitė—visuomenininkė ir veikėja. Pr. Buknys .	54
Amerikos lietuvių poetai apie J. Janonį. J. Petronis	56
Žinios apie naktinį regėjimą. A. Margolis	58
Raganavimas, burtai ir kiti okultiniai menai. Dr. A. Petrika	59